

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

NÁZORY SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V PLZNI NA ZMĚNY PĚSTOUNSKÉ PÉČE
VYPLÝVAJÍCÍ Z NOVELIZACE ZÁKONA O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dagmar Gregorová

Sociální práce/Sociální péče

(2009 - 2013)

Vedoucí práce: *JUDr. Karel Mošna*

Plzeň, březen 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Názory sociálních pracovníků v Plzni na změny pěstounské péče vyplývající z novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí*“ vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 31. března 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce, panu JUDr. Mošnovi, za odborné vedení mé bakalářské práce a za udělování cenných rad.

Dále bych chtěla poděkovat všem sociálním pracovníkům, kteří si ve svém nabytém programu našli čas na poskytnutí rozhovoru, neboť bez nich by práce nemohla být dokončena.

A v neposlední řadě děkuji svému blízkému okolí za projevovanou podporu a dodávání psychických sil na psaní a dokončení této bakalářské práce.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	6
ÚVOD	7
1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ.....	9
1.1 PRINCIPY A OBSAH SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	9
1.2 FORMOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	11
2 SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	13
2.1 PORUČENSKÁ PÉČE	14
2.2 OSVOJENÍ	15
2.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	16
2.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	17
3 HISTORIE PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	21
3.1 PRVOTNÍ NÁZNAKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	21
3.2 OBDOBÍ PO ROCE 1918.....	22
3.3 ZNOVUOBNOVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	23
4 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	24
4.1 POSTUP ZÁJEMCŮ O PĚSTOUNSKOU PÉČI	24
4.2 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE KRAJSKÝM ÚŘADEM	24
4.3 OBDOBÍ PO ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE	26
4.4 PRVOTNÍ KONTAKT S DÍTĚTEM.....	27
5 NOVELIZACE ZÁKONA O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	28
5.1 LEGISLATIVNÍ PROCES NÁVRHU ZÁKONA.....	28
6 DŮVODY SOUČASNÉ NOVELIZACE.....	31
6.1 OBECNÉ PROBLÉMY V SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	31
6.2 NEDOSTATKY V OBLASTI PĚSTOUNSKÉ PÉČE	35
6.2.1 PROBLEMATIKA PŘÍPRAVY ŽADATELŮ.....	36
6.2.2 NAVRACENÍ DĚTÍ ZPĚT DO ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	36
6.2.3 NEVHODNÁ MOTIVACE ŽADATELŮ.....	38
6.2.4 NEDOSTATEK ŽADATELŮ.....	39
6.2.5 NEDOSTATEČNÉ HMATNÉ ZABEZPEČENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	40
6.2.6 PROBLEMATIKA KONTAKTU PĚSTOUNŮ S BIOLOGICKOU RODINOU DÍTĚTE	40
6.2.7 SPOLUPRÁCE PĚSTOUNŮ SE SOCIÁLNÍ PRACOVNICÍ/PRACOVNÍKEM A NESTÁTNÍMI NEZISKOVÝMI ORGANIZACEMI	41

7	ZMĚNY V SYSTÉMU PO NOVELIZACI.....	43
7.1	OBECNÉ ZMĚNY A NOVĚ ZAVEDENÉ FENOMÉNY	43
7.2	PĚSTOUNSTVÍ PO NOVELIZACI.....	46
7.2.1	ZMĚNY V OBLASTI ZPROSTŘEDKOVÁNÍ.....	48
7.2.2	OBLAST PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	50
7.2.3	DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	50
8	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	56
8.1	STANOVENÍ CÍLŮ VÝZKUMU	57
8.2	DEFINOVÁNÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	57
8.3	DEFINOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	58
8.4	STANOVENÍ VÝZKUMNÉ METODY	58
8.5	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	60
8.6	ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	60
8.7	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	61
8.8	ZÁVĚR VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	68
	ZÁVĚR.....	70
	RESUMÉ.....	72
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	74
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	78
	SEZNAM PŘÍLOH	79

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Národní akční plán	Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011
NNO	nestátní neziskové organizace
Novela zákona	Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
NRP	náhradní rodinná péče
PP	pěstounská péče
PPP	pěstounská péče na přechodnou dobu
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
Vyhláška	Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
Zákon o rodině	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o SPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Říká se, že děti jsou štěstí, dar. Bohužel ne všechny děti mají to štěstí, aby byly svými rodiči brány jako dar. Anebo to štěstí mají, jsou svými rodiči milovány, ale rodiče se o ně přes veškerou svou lásku nedovedou postarat. Tyto děti poté žijí v ústavech a čekají. Čekají na to, až si rodiče upraví své životní podmínky pro to, aby si mohli své děti vzít zpět. Jiné děti čekají na nové rodiče, na nové milující osoby, jež je budou chtít vychovávat. Bohužel některé děti takto v ústavních zařízeních čekají až do své zletilosti.

Přítom by tomu tak být vůbec nemuselo. Stačilo by, aby pěstounská péče skutečně plnila roli alternativního systému k ústavní péči a byla více využívána. Nebo aby se více pracovalo na sanaci rodiny, čímž pádem by některé děti vůbec nemusely být z rodiny odebírány.

Česká republika je ohledně stavu péče o ohrožené děti dlouhodobě kritizována, především je nám vytýkán velký počet dětí do tří let umístěných v ústavních zařízeních. Dle statistické ročenky Ministerstva práce a sociálních věcí o výkonu sociálně-právní ochrany v roce 2011 byla jen během roku 2011 u 1901 dětí (všech věkových kategorií) nařízena ústavní výchova. Kromě toho bylo celkem 1212 dětí umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Za rok 2011 tedy přibylo do ústavů celkem 3113 dětí, u nichž nějakým způsobem selhala rodičovská výchova.

Naše vláda se tedy rozhodla na kritiku reagovat a transformovat systém péče o ohrožené děti. Tato transformace se sestává z několika kroků, přičemž jedním z nich je legislativní úprava Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Úprava zákona je komplexní. Změny nastanou jak v ústavní výchově, v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tak i v osvojení a pěstounské péči. Nová právní úprava směřuje ke sjednocení poskytování sociálně-právní ochrany dětí a ke zvýšení kvality sociálně-právní ochrany dětí. Klade důraz na prevenci a sanaci rodiny. A především je novela zaměřena na pěstounskou péči, na její profesionalizaci. Vláda doufá, že novelizace zákona povede ke snížení počtu dětí v ústavní výchově a k navýšení počtu pěstounských rodin.

V práci nejprve představím systém sociálně-právní ochrany dětí a rovněž systém náhradní rodinné péče. V rámci lepšího porozumění dané problematice je dobré si jednotlivé systémy nejdříve charakterizovat, než se dostanu k jejich nedostatkům a výčtu změn, které nastaly. Především více přiblížím institut pěstounské péče, neboť v něm má

z hlediska náhradní rodinné péče nastat nejvíce změn. Poté se již zaměřím na nejčastější a nejvíce kritizované nedostatky v systému péče o ohrožené děti a pěstounství. Následně se dostanu k jádru celé práce a to k již zmiňovaným změnám v tomto systému. Poslední částí mé bakalářské práce je výzkumné šetření, jeho analýza a interpretace. Výzkum byl zaměřen na sociální pracovníky, kteří již v oboru náhradní rodinné péče pracují, a tudíž s ním mají praktické zkušenosti. Zajímalo mě jejich vnímání dané transformace systému sociálně-právní ochrany dětí a jejich názor na tuto transformaci.

Toto téma jsem si vybrala proto, že bych se ráda jednou realizovala v systému náhradní rodinné péče. Toto byl také de facto důvod, proč jsem si ke studiu zvolila obor sociální práce. Problematika dětí mě vždy zajímala, a proto bych jim ráda sama pomáhala. Z tohoto důvodu je pro mě osobně důležité a nezbytné orientovat se v této problematice a být si vědoma změn jaké v péči o ohrožené děti nastanou.

1 Sociálně-právní ochrana dětí

Úvodem své práce bych chtěla představit systém sociálně-právní ochrany dětí. V této kapitole tedy definuji, v čem sociálně-právní ochrana dětí spočívá, na jakých principech staví a co je jejím obsahem. V druhé podkapitole se podívám na sociálně-právní ochranu dětí z historického hlediska.

Sociálně-právní ochrana dětí (dále jen SPOD) je ukotvena především v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD) a dále v Zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen zákon o rodině). Obecně lze prvky sociálně-právní ochrany dětí nalézt samozřejmě v Listině základních práv a svobod a taktéž v mnoha mezinárodních dokumentech, mezi nimiž je nejdůležitější Úmluva o právech dítěte, ze které vycházejí všechny ostatní zákony týkající se ochrany dětí.

1.1 Principy a obsah sociálně-právní ochrany dětí

Pod sociálně-právní ochranu dětí patří veškeré činnosti týkající se dětí, zejména činnosti zaměřené na ochranu práva dětí na jejich příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu jejich oprávněných zájmů a působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny. Při poskytování těchto činností se vždy přihlíží k *zájmu a blahu dítěte*, jakožto přednímu hledisku SPOD. SPOD se aktivuje v případě, že na dítě působí negativní vlivy, jež ohrožují jeho zdravý vývoj a osobnost. Hlavním účelem ochrany dětí je preventivně působit na rodinu a chránit děti před sociálně patologickými jevy (Koldinská, 2009).

Cílovou skupinou SPOD jsou v první řadě nezletilé děti, jejichž rodiče či jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, zemřeli či neplní zákonné povinnosti vůči dítěti a dále děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život. Ten se projevuje zejména útěky z domova, zanedbáváním školní docházky, požíváním alkoholu a jiných návykových látek nebo pácháním přestupků či trestných činů (Špeciánová, 2007). „*Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu*“ (Novotná, Fejt, 2009, s.15).

Výkon sociálně-právní ochrany je v režii státních orgánů, konkrétně obecních úřadů, obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, krajských úřadů, Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, případně

soukromých právnických či fyzických osob, které jsou k výkonu SPOD pověřeny rozhodnutím krajského úřadu. Nejvíce kompetencemi disponují obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností jakožto nejbližší orgán přístupný rodině. Hlavní činností krajských úřadů v oblasti SPOD je zajišťování zprostředkování náhradní rodinné péče a vydávání pověření k výkonu SPOD. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí řeší otázky týkající se ochrany dětí ve vztahu k cizině a v gesci MPSV je řešení obecných otázek péče o rodiny a děti či taktéž zprostředkování náhradní rodinné péče. Pověřené osoby jsou oprávněny např. poskytovat rodičům poradenství při výchově dětí, zřizovat zařízení SPOD, převzít přípravu osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny a vyhledávat děti vhodné pro náhradní rodinnou péči (Novotná, Fejt, 2009).

Mezi činnosti SPOD spadá (Koldinská, 2009, s. 198):

- *preventivní a poradenská činnost, včetně depistáže;*
- *ochrana ohrožených dětí, které se ocitly bez přiměřené péče;*
- *zprostředkování osvojení a pěstounské péče;*
- *ústavní a ochranná výchova;*
- *péče o děti vyžadující zvýšenou ochranu před negativními vlivy nepříznivých sociálních podmínek, jimiž jsou vystaveny.*

Účelem SPOD je tedy převzít dohled nad dětmi, o něž se rodiče z různých důvodů nemohou, neumí nebo nechťejí starat a dítě se tak ocitá ve stavu ohrožení. Stát, prostřednictvím institutu SPOD, zajišťuje těmto dětem scházející potřebnou péči a výchovu. Je přitom kladen důraz na sanaci biologické rodiny a teprve v případě, že zlepšení poměrů v rodině není možné, přistupuje se k zajištění náhradního řešení. Toto náhradní řešení spočívá v první řadě v dočasném umístění dítěte, na základě předběžného opatření, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc¹. Jestliže se návrat dítěte do rodiny jeví po uplynutí předběžného opatření jako nereálný, je snahou orgánů SPOD zajistit dítěti umístění do náhradní rodinné péče. V případě, že dítě není možné umístit do některé z forem náhradní rodinné péče, přistupuje se ke krajnímu řešení jeho situace, které spočívá v umístění dítěte do ústavní výchovy. Toto řešení by ale mělo nastupovat až na posledním místě (Bubleová, Vávrová in Otázky z oblasti pěstounské péče, 2010). Výše zmíněný postup je v souladu s principem subsidiarity, tedy nejdříve je sanováno rodinné

---

¹ Mezi nejznámější takovéto zařízení patří bezpochyby pražský „Klokánek“.

prostředí a teprve poté, v případě neúspěchu, se přistupuje k jiným řešením problematické situace dítěte.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v současném znění vymezuje orgány SPOD, cílovou skupinu a povinnosti a rozsah činnosti jednotlivých orgánů. Dále obsahuje právní úpravu zprostředkování osvojení a pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu, ústavní a ochranné výchovy, péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost, sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, poradních sborů, zařízení sociálně-právní ochrany², poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami a vymezuje správní delikty a přestupky v oblasti SPOD. Ve vztahu k náhradní rodinné péči obsahuje zákon procesní záležitosti, zatímco hmotněprávní úprava náhradní rodinné péče je obsažena v Zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině.

1.2 Formování sociálně-právní ochrany dětí

Institucionalizovaná sociálně-právní ochrana dětí v naší zemi má svůj počátek v říšském zákoně domovském, který byl vydán roku 1863, a který obsahoval mimo jiné péči o výživu a výchovu chudých dětí a právní úpravu zařízení pro nápravu osiřelých dětí. Tyto děti byly umístovány do pěstounské péče nebo vyrůstaly v sirotčincích a jiných útulcích. Zhruba v roce 1901 se začala rozvíjet činnost dobrovolných organizací v péči o mládež. Od roku 1904 péči o potřebné děti převzaly tzv. *okresní komise pro péči a mládež*. Ty se po roce 1918 přejmenovaly na *okresní péče o mládež*. V jejich kompetenci bylo např. právní pomoc a ochrana dětem nemanželským, osiřelým, opuštěným, ohroženým nebo mladistvým delikventům. Bohužel činnost těchto okresních péčí o mládež byla pozastavena následkem okupace Československa (Kahoun, Šimák, 2007). Po okupaci byl vydán Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. „*Prioritním smyslem sociálně-právní ochrany mládeže byla řádná výchova dětí v uvědomělé občany připravené přispívat svou prací ku prospěchu společnosti*“ (Špeciánová, 2007, s. 7). V této době spočívala SPOD víceméně pouze ve výkonu poručenství a opatrovnictví. Po přijetí Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině byly zrušeny zvláštní předpisy o SPOD a došlo ke zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí. V působnosti MPSV je SPOD dodnes. Přijetím Zákona č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení se SPOD stala jednou ze služeb sociální

---

² Těmi jsou zařízení odborného poradenství pro péči o děti, zařízení sociálně výchovné činnosti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, výchovně rekreační tábory pro děti a zařízení pro výkon pěstounské péče.

péče. Zlomem v SPOD bylo přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jímž nabyla ochrana dětí veřejnoprávní povahy (Špeciánová, 2007).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí nabyt účinnosti 1. 4. 2000 a k jeho vzniku daly podnět sociální změny po roce 1989. Zejména se jednalo o změny patologického rázu jako rozšíření domácího násilí a týrání, zanedbávání a zneužívání dětí. S rozšířením těchto patologií bylo zapotřebí nějakým způsobem legislativně upravit zásah státu do rodiny, především v otázce ochrany dětí, a oddělit ji od soukromoprávních předpisů (Průšová L. in Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z X. celostátního semináře Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010, 2010). Dalším podnětem byla potřeba přizpůsobit právní úpravu ochrany dětí nově přijatým právním dokumentům, konkrétně Listině základních práv a svobod a Úmluvě o právech dítěte, již Česká republika ratifikovala roku 1991. Vznikl tedy samostatný zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který na tuto problematiku reagoval. Jeho návrh vycházel z principu, že *„stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím a za ochranu jeho zdravého psychického a mravního vývoje“* (Brabenec in Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999, s. 208). Zákon mimo jiné jasně vymezil pojem „ohrožené dítě“, uznal práva dítěte, kladl důraz na sanaci rodiny jakožto vůdčí princip zákona a ústavní výchovu určil jako poslední nástroj péče o ohrožení dětí (Průšová in Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z X. celostátního semináře Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010, 2010). Dále stanovil pravidla pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče, které jsou platné dodnes a o nichž se více rozepíší ve čtvrté kapitole mé práce.

Od doby svého působení byl zákon již jednou novelizován a to roku 2006, kdy byl právně vymezen např. institut pěstounské péče na přechodnou dobu. I přes tuto novelizaci je současný systém SPOD v nevyhovujícím stavu a je potřeba jej opět upravit, novelizovat. Hlavní nedostatky v systému SPOD, a tedy důvody současné novelizace, blíže přiblížím v šesté kapitole práce.

2 Systém náhradní rodinné péče

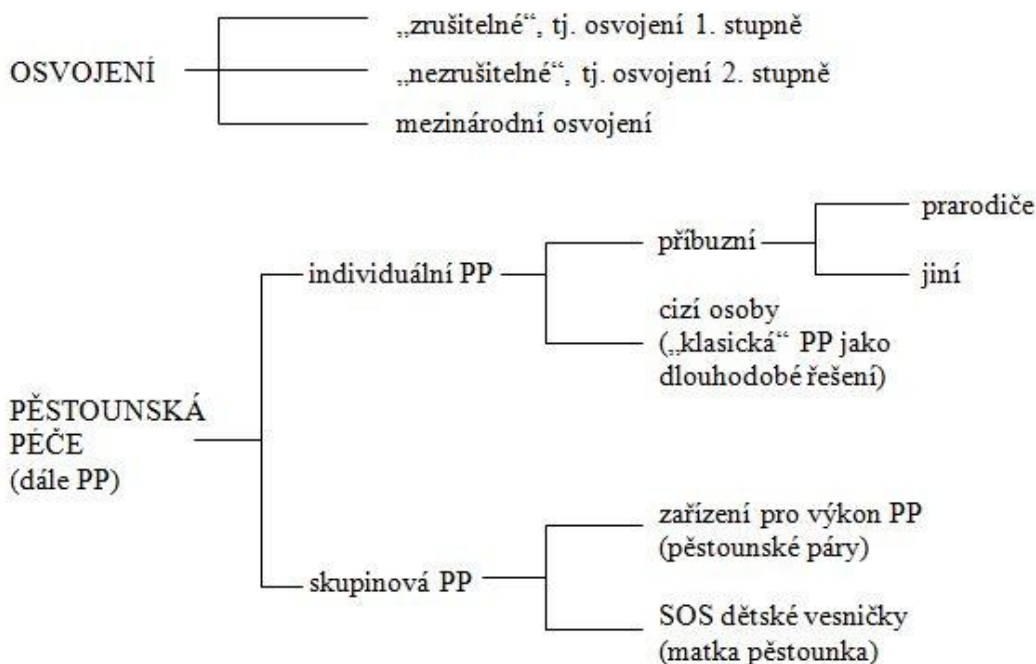
Důležitou součástí SPOD je tedy zajišťování systému náhradní rodinné péče (dále jen NRP), jehož součástí je pěstounská péče (dále jen PP), na kterou je zaměřena tato práce. Nyní bych ráda systém náhradní rodinné péče blíže přiblížila, neboť abychom PP lépe porozuměli, je důležité rozlišit ji od ostatních forem NRP.

NRP je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno jinou fyzickou osobou než rodičem a to v prostředí, které se nejvíce podobá prostředí rodinnému. Posláním NRP je nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní a milující rodinné prostředí. Dělíme ji na následující formy (Vávrová, Bubleová in Pěstouni mají právo na služby, 2007, s. 65):

- *svěření do péče jiné osoby než rodiče,*
- *pěstounská péče*
  - a) „klasická“ pěstounská péče,
  - b) pěstounská péče na přechodnou dobu,
- *osvojení, neboli adopce*
  - a) osvojení zrušitelné,
  - b) osvojení nezrušitelné,
  - c) osvojení mezinárodní a
- *poručenská péče.*

Vzhledem k tomu, že je tato práce zaměřena na péči pěstounskou a ne na NRP jako takovou, uvedu zde pouze stručný popis jednotlivých forem NRP a pokusím se vystihnout jejich hlavní rozdíly. Pro větší přehlednost rozdílů mezi jednotlivými formami dále uvádím v příloze A tabulku, kterou jsem převzala z internetových stránek občanského sdružení *Středisko náhradní rodinné péče*.

Obrázek 1: Přehled typů náhradní rodinné péče

Zdroj: Bubleová, Kovařík in Matějček, 1999, s. 32.

2.1 Poručenská péče

Jako první charakterizují poručenskou péči jakožto jednu z forem NRP. Do poručenské péče je dítě svěřeno, jestliže jeho rodiče zemřeli, nebo byli zbaveni či omezeni v rodičovské zodpovědnosti či způsobilosti k právním úkonům. Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností, které mají rodiče vůči svému dítěti a lze ji zrušit či omezit, jestliže rodiče neplní povinnosti, vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti nebo tuto zodpovědnost zneužívají (Zákon o rodině, § 44).

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a spravuje jeho majetek místo rodičů. Mezi ním a dítětem však nevzniká příbuzenský vztah, ani se na něj nevztahuje vyživovací povinnost vůči dítěti. Ačkoliv je poručník zákonným zástupcem dítěte, v podstatných záležitostech dítěte musí jeho rozhodnutí schválit soud. Mezi tyto podstatné záležitosti patří např. souhlas s cestou do ciziny. Dále je poručník povinen v pravidelných intervalech informovat soud o stavu a vývoji dítěte.

Poručníkem se stává nějaká fyzická osoba blízká dítěti a není-li tomu možné, pak je poručníkem dítěte ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručník může, ale nemusí, mít dítě ve své péči. Pokud se o něj pečovat rozhodne, má nárok na stejné finanční

dávky od státu jako pěstoun (Bubleová, Vávrová in Otázky z oblasti pěstounské péče, 2010).

2.2 Osvojení

Osvojení je základní a nejvyužívanější formou NRP, kdy dítě zcela připadne novým rodičům a vzniká nová rodina. Nejčastějšími žadateli o osvojení jsou neplodné páry, neboť pro ně osvojení představuje naději na založení rodiny. Osvojit dítě může jak jednotlivec, tak manželské páry. Zákon o rodině umožňuje osvojit dítě i manželovi nebo manželce rodiče dítěte (v případě uzavření nového manželství).

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem příbuzenský vztah jako mezi biologickými rodiči a dětmi, stejně tak mezi příbuznými osvojitelů a dítětem vzniká příbuzenský poměr. Vzájemná práva a povinnosti mezi dítětem a biologickou rodinou zanikají. Po osvojení jsou tato práva a povinnosti v rukou osvojitelů. Mají tedy zodpovědnost za péči o zdraví dítěte a za jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Jsou oprávněni spravovat jeho majetek a stávají se jeho zákonnými zástupci. Dítě získává po osvojení příjmení nových rodičů, kteří mohou být rovněž zapsáni v rodném listě dítěte místo biologických rodičů.

Podmínkou osvojení je právní volnost osvojovaného dítěte. Aby se dítě pro účely adopce stalo právně volným, je zapotřebí souhlas jeho zákonných zástupců (tedy rodičů, pokud nebyli zbaveni své rodičovské zodpovědnosti). Souhlas mohou biologičtí rodiče dítěte vyslovit nejdříve 6 týdnů po porodu dítěte. Může být udělen ve vztahu k určitým osvojitelům, ale častěji se jedná o souhlas neurčitý, obecný. Tohoto souhlasu není třeba v případě rozhodnutí o kvalifikovaném nezájmu ze strany rodičů (tzn. rodiče o dítě neprojevovali půl roku žádný faktický zájem, u novorozenců je tato doba pouze dvouměsíční³), či když je dítě nalezcem nebo rodiče dítěte zemřeli. Další podmínkou adopce je přiměřený věkový rozdíl mezi osvojovaným dítětem a osvojitelem. Zákon o rodině dále stanoví (§ 65), že osvojit lze pouze nezletilé dítě a pouze za situace, že je osvojení ku prospěchu dítěte.

Před samotným osvojením dítěte je nutné mít dítě v tzv. předadopční péči. Tato předadopční péče je tříměsíční zkušební doba, kdy osvojitelé pečují o dítě zcela na své

---

³ Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí tuto dobu sjednocuje a stanovuje ji na 3 měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu rodičů o dítě.

náklady. Na základě průběhu předadopční doby se rozhodne o trvalém umístění dítěte do adopce.

Jak jsem již zmínila výše, v České republice se osvojení dělí na tři typy: osvojení zrušitelné, nezrušitelné a mezinárodní. Jak je patrné z názvu, osvojení nezrušitelné je takový typ osvojení, jež nelze zrušit a to ani v případě, že se u dítěte později objeví jakékoli poruchy, na které osvojitelé nebudou připraveni. Z toho důvodu lze nezrušitelně osvojit pouze dítě starší jednoho roku, kdy lze již určit přibližný prognostický vývoj dítěte. Zvláštní formou adopce je adopce mezinárodní. Do mezinárodní adopce se umísťují děti, které se z nějakých důvodů nedaří umístit do některé z forem NRP v České republice (např. děti romského původu). Mezinárodní osvojení legislativně upravuje Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která vznikla při Haagské konferenci mezinárodního soukromého práva. Česká republika je touto smlouvou vázána od června roku 2000. Zprostředkování mezinárodního osvojení u nás zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (Bubleová in Matějček, 2002).

2.3 Pěstounská péče

Pěstounství je legislativně upraveno vícero předpisy. Jednak se jedná o Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který upravuje všechny formy NRP. Dále je PP upravena v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a také v Zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, který obsahuje právní úpravu dávek pěstounské péče.

Pěstounská péče je formou náhradní rodinné péče, kdy pěstouni pečují o svěřené dítě, ale nejsou jeho zákonnými zástupci. Těmi zůstávají biologičtí rodiče dítěte. Pěstouni mohou zastupovat dítě pouze v běžných záležitostech. V případě např. operativního zákroku nebo při výběru budoucí školy a tedy povolání, je nutný souhlas zákonných zástupců dítěte. Rodičům však nezůstávají pouze práva (např. na styk s dítětem), ale i povinnosti vůči jejich dětem. Tato povinnost spočívá např. v jejich povinnosti platit na dítě výživné stanovené soudem.

Dle zákona o rodině (§ 45a), lze do PP dítě umístit pouze tehdy, vyžaduje-li to jeho zájem a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy.

Nejčastější formou PP je tzv. pěstounská péče příbuzenská, kdy je dítě svěřeno do PP svým příbuzným. Ve většině případů se jedná o prarodiče dítěte, ale může se jednat také o strýce či tetu dítěte nebo dokonce o staršího sourozence dítěte.

Pěstounství vzniká rozhodnutím soudu a zaniká dosažením zletilosti dítěte či taktéž rozhodnutím soudu na žádost pěstouna. PP je hmotně zabezpečena, pěstouni dostávají finanční dotace od státu pro dítě i pro sebe. Pěstouni mají nárok na odměnu pěstouna, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a jednorázový příspěvek při převzetí dítěte. Dětem v PP náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte. V sedmé kapitole této práce jednotlivé druhy dávek popíši podrobněji.

Do PP jsou umísťovány děti, které nejsou vhodné pro osvojení. Bývají to děti nějakým způsobem zdravotně či psychomotoricky postižené, které potřebují individuální péči, či děti jiného etnika, starší děti, skupiny sourozenců, či děti problémové, ale také děti, které jsou zcela zdravé a jejich osvojení brání nesouhlas rodičů (Bubleová in Matějček, 2002).

PP péči lze vykonávat buď individuálně, v rodinách, nebo skupinově. Pro skupinovou PP slouží v současnosti zařízení pro výkon pěstounské péče či SOS vesničky. Pěstouni z těchto zařízení mají k dispozici tým odborníků z oblasti pedagogiky, psychologie, sociální práce apod. (Pokorný in Otázky z oblasti pěstounské péče, 2010). SOS vesničky jsou spíše ženskou záležitostí – hlavou „rodiny“ je matka pěstounka, které v drtivé většině případů vypomáhá teta. V zařízeních pro výkon pěstounské péče bývá hlavou „rodiny“ manželský pár. Jedná se o velké rodiny se 4 – 6 přijatými dětmi, přičemž pěstouni mívají současně i děti vlastní. SOS vesničky se skládají ze zhruba deseti domečků, v nichž je cca po šesti i více dětech, většinou se jedná o velké sourozenecké skupiny (Bubleová in Matějček, 2002). Nevýhodou SOS vesniček je absence otcovského vzoru, ale to je ostatně nevýhodou ústavní péče celkově. Děti se ve skupinách naučí kooperovat, dělit si práci a vzájemně si vypomáhat.

2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Zvláštní formou PP je pěstounská péče na dobu přechodnou, kdy je dítě svěřeno do péče pěstounů pouze na krátkou, přechodnou, dobu.

Jak jsem již zmínila v první kapitole práce, roku 2006 proběhla první velká novelizace systému sociálně-právní ochrany dětí. Výsledkem této novelizace bylo legislativní zavedení nové formy pěstounské péče, a sice pěstounské péče na přechodnou dobu (známá též jako profesionální pěstounská péče, dále jen PPP). Jejím vzniku dala

podnět kritika českého systému NRP a snaha vyrovnat se systémům NRP jiných zemí. Inspiraci přitom Česká republika našla v britském modelu náhradní rodinné péče.

Ve Velké Británii neexistuje pojetí pěstounství tak, jak jej vnímáme my. Zatímco naše děti zůstávají v pěstounské péči víceméně do nabytí plnoletosti, jejich systém PP je krátkodobého charakteru. V našem pojetí je PP zavedena jako forma NRP pro děti, které nemohou být osvojeny. Ať již pro jejich osobní handicapy, či nesouhlas rodičů. Existence PP umožňuje i takovýmto dětem vyrůstat v rodinném prostředí. Britský krátkodobý model pěstounství má formu podpůrné rodinné péče. Jejím cílem je „*co nejdříve spojit dítě s původní rodinou...zajištění potřeb dítěte, o které rodina pěstounů pečuje do té doby, než se původní rodina stabilizuje a dítě se může vrátit domů*“ (Mrázková, Kovařík in Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999, s. 175 – 176). Jedná se v podstatě o poskytnutí dítěti zázemí po krátkodobou dobu, kdy je jeho biologická rodina v krizi, přičemž se s touto rodinou udržují styky a pracuje se na její sanaci (Mrázková, Kovařík in Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999).

Vláda České republiky si tedy vzala příklad z britského modelu pěstounství a jeho princip aplikovala i v našem systému. Dala tak vzniknout pěstounské péči na přechodnou dobu. Vznikla za účelem profesionalizace systému NRP a deinstitucionalizace ústavní výchovy. Jejím zavedením si naše vláda slibovala snížení počtu dětí v ústavních zařízeních.

Účelem naší profesionální pěstounské péče je, aby děti, u kterých je zřejmé, že jejich návrat do rodiny nebude dlouhodoběji možný, avšak ne nemožný, nestrávily část dětství v ústavní výchově, nýbrž v alternativě ústavní péče rodinného charakteru. PPP neslouží k výchově a péči o dítě do dosažení jeho zletilosti. Právě naopak – děti jsou do ní umísťovány na časově omezenou dobu, dokud si rodič neupraví své poměry a nepřevzme dítě zpět do výchovy. Podstatou PPP je tedy dočasné umístění dítěte a jejím účelem je snaha vrátit dítě zpět do jeho biologické rodiny. Během celého pobytu dítěte v profesionální PP se intenzivně pracuje na sanaci jeho rodinného prostředí, aby se dítě do rodiny mohlo navrátit (Frinta, Melicharová in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008).

Důležitou otázkou v této oblasti je, jaké děti je vhodné do krátkodobé péče umístit. Důraz by měl být kladen především na možnost blízkého návratu dítěte domů. Je zřejmé, že profesionální pěstounská péče je naprosto nevhodná, řekněme kontraindikující, pro děti,

u nichž je jen malá šance na návrat domů. Domnívám se, že rozhodování, zda dítě poputuje do profesionální pěstounské péče nebo do pěstounské péče klasické by mělo být vskutku pečlivé, uvážené. Dítěti těžce psychicky deprivovanému, z vysoce problematického rodinného prostředí, by tento druh péče mohl spíše ublížit. Je pravděpodobné, že pobyt tohoto dítěte v PPP by nebyl krátkodobý. Vzhledem k problematickému rodinnému prostředí by se nakonec ukázal návrat do rodiny nereálný a dítě by z PPP, kde si již vytvořilo citový vztah s pěstouny, putovalo jinam. „*Krátkodobé umístování do péče a opakované přesuny dítěte však také ubližují jemu – znamenají psychická traumata ze zpřetrhání citových vazeb*“ (Sobotková in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 116). V tomto ohledu se ztotožňuji s názorem paní Sobotkové (in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 115), že „*do péče na přechodnou dobu by měly být svěřovány děti, jejichž rodina je v zásadě funkční, ale momentálně v krizi. Měla by být dobrá naděje, že krize bude v dohledné době překonána a dítě se do rodiny vrátí.*“

Pánové Gabriel a Novák (2008, s. 54 – 59) vymezili děti, u kterých se předpokládá jejich svěření do této formy PP, a rozdělili je na následující typy:

- a) *děti, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů:* tyto děti jsou do PP na přechodnou dobu umístovány z důvodu rozvodu rodičů, náhlého vážného onemocnění, úmrtí v rodině, ztráty bydlení a mnoha dalších. Všechny zmíněné situace mohou mít na dítě vážný dopad, jestliže rodiče situaci nezvládají a neposkytují tak dítěti plnohodnotnou výchovu;
- b) *děti mladých, nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou rodičovskou roli;*
- c) *děti drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení;*
- d) *děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční:* za dlouhodobě nefunkční rodinu se považuje rodina, v níž se objevují takové patologie jako domácí násilí, zneužívání, zanedbávání či týrání dětí apod.;
- e) *děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu:* pouze u jednorázových odsouzení. Pokud se totiž jedná o opakované a dlouhodobé pobyty ve vězení, spadá dítě spíše do okruhu dětí vhodných do klasické pěstounské péče;
- f) *děti, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejichž rodina či jeden z členů – obvykle matka – tuto zátěž dočasně nezvládá:* nejedná se o častý případ.

Nemocné děti jsou spíše umístěny do nějakého zařízení zdravotnického typu;

- g) *děti vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování*: tyto děti kladou na pěstouny vysoké nároky, co se psychické odolnosti týče. Navíc hrozí riziko opětovného problémového chování po návratu do biologické rodiny;
- h) *děti, které jsou vráceny z neúspěšné formy NRP*: ačkoliv je tato skupina dětí zmíněna v okruhu dětí, vhodných do profesionální pěstounské péče, autoři se domnívají, že mnohem vhodnější formou by pro tyto děti byla pěstounská péče klasická. Další krátkodobý pobyt v nové rodině by totiž mohl prohloubit jejich frustraci z nestálého prostředí a nejistoty. Přesto je PP na přechodnou dobu zaměřena i na tyto děti.

U profesionální pěstounské péče je kladen veliký důraz na sanaci biologické rodiny a styk dítěte s touto rodinou. Bohužel styk a komunikace s biologickou rodinou bývají často složité. Navíc od profesionálních pěstounů se očekává, že budou spolu se sociální pracovníci a dalšími odborníky pracovat na sanaci biologické rodiny. Měli by v rámci styku s rodinou posilovat jejich výchovné schopnosti, aby byli rodiče schopni znovu převzít výchovu a péči nad svým dítětem. V případě žádného nebo velmi pomalého zlepšení je zde riziko frustrace ze strany profesionálních pěstounů (Gabriel, Novák, 2008). Z tohoto důvodů nemůže tento typ pěstounství vykonávat jakýkoli žadatel o PP. Od profesionálních pěstounů se očekává vyšší psychická odolnost i vyšší odbornost při práci s dítětem. Osoby vhodné pro PPP jsou vedené ve speciální evidenci osob vhodných k PP na přechodnou dobu a vzhledem k psychické náročnosti péče je jim přisuzována vyšší finanční odměna než klasickým pěstounům.

3 Historie pěstounské péče

Pro ještě větší porozumění současnému systému PP je třeba podívat se na PP z hlediska jejího historického vývoje. Abychom mohli skutečně definovat pojem PP, je důležité uvědomit si, za jakým účelem tato péče o svěřené děti prvotně vznikla, co je její podstatou. Dále je nezbytné uvědomit si, jakou cestu institut PP ušel za celá léta jeho fungování až do jeho současné podoby, neboť PP tak, jak ji známe dnes, je odrazem sociálních i politických událostí proběhlých v minulosti.

3.1 Prvotní náznaky pěstounské péče

První náznaky pěstounské péče lze nalézt již ve starověku a to v institutu kojných, kdy byly novorozené děti, zpravidla žen z vyšších tříd, odkládány cizím ženám, které je za úplatu kojily a jakmile děti dosáhly požadované věku, byly navraceny zpět do výchovy rodičů. Doba pobytu dítěte u kojné činila ponejprv dva roky, postupem času se prodloužila až na šest let. Kojnými byly zpravidla ženy chudé, venkovské. Často se bohužel stávalo, že dítě z důvodu nedostatečných hygienických podmínek pobyt u kojné nepřežilo. Pokud se dítěti podařilo pobyt u kojné ustát, hrozilo mu nebezpečí psychických potíží po návratu k rodičům, neboť bylo po dvou letech života u kojné přemístěno do jemu neznámého prostředí. Tento zcela jistě traumatizující zážitek musel takto malým dítětem bezpochyby otřást (Bubleová, Matějček in Matějček, 1999).

Další zmínku o PP nalézáme v roce 1789 v souvislosti se vznikem nové zemské porodnice a nalezince u sv. Apolináře v Praze. Zde bylo novorozené dítě umístěno, dokud se pro něj nenašlo vhodné venkovské prostředí. Poté bylo předáno do ruky pěstounky, která dítě za úplatu vychovávala. Již v tomto období můžeme nalézt známky výběru pěstounek. Aby mohlo být pěstounce dítě svěřeno, musela se prokázat tzv. vysvědčením způsobilosti. Obsahem tohoto vysvědčení bylo vyjádření obecního lékaře ke způsobilosti pěstounky ke kojení, její celkové fyzické způsobilosti a dále obsahovalo vyjádření obecního a farního úřadu o mravní způsobilosti a zachovalosti pěstounky. Předpisy výslovně stanovily, že „převzaté dítě povinni jsou pěstounové ošetřovati s takovou oddaností, svědomitostí a péčí jako by jich vlastním dítětem bylo“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 14). Ve výše uvedeném můžeme nalézt zárodky nároků, které jsou v současnosti kladeny na osobu pěstouna. V péči pěstounky zůstávalo dítě do dovršení šesti let věku, poté si jej mohla pěstounka buď ponechat, nebo odevzdat zpět do nalezince. Po celou dobu výchovy

dítě náležela pěstounce finanční odměna, kterou ovšem obdržela pouze poté, co jí farář každý měsíc potvrdil, že dítě žije. Teprve s tímto potvrzením si mohla jít pěstounka do nalezince pro odměnu. Pokud se pěstounka po šestém roce dítěte rozhodla pro ponechání dítěte ve své péči, přestala mít na finanční obnos nárok (Gabriel, Novák, 2008).

3.2 Období po roce 1918

V období po vzniku Československé republiky se pěstounská péče i osvojení rozvinuly. Tehdejší dětské domovy de facto sloužily pouze jako přechodné místo, než bylo dítě osvojeno nebo vzato do PP, popřípadě umístěno do zařízení pro „mládež úchylnou“⁴.

PP se v této době dala rozdělit na čtyři typy (Bubleová, Matějček in Matějček, 1999, s. 29 – 30):

- a) *pěstounská péče „nalezenecká“*: tento typ spočíval ve svěřeni dítěte do PP do určitého věku dítěte (na počátku do deseti let věku, posléze až do šestnácti let věku), přičemž po dosažení tohoto věku bylo dítě vráceno zpět do ústavu;
- b) *pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež*: úkolem Okresní péče o mládež bylo starat se o opuštěné a osiřelé děti a vyhledávat vhodné pěstouny, ti měli být mravně bezúhonní, v dobrém zdravotním i psychickém stavu a schopni zajistit dítěti řádnou výchovu;
- c) *pěstounská péče v tzv. koloniích*: tyto kolonie vznikaly v několika sousedních obcích – díky většímu počtu pěstounů na jednom místě byla jednodušší jejich kontrola a rodiny si mohly navzájem s výchovou dětí vypomáhat (v roce 1937 bylo v České republice 24 těchto kolonií);
- d) *pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny* (zpravidla prarodiči).

Velkým historickým mezníkem v oblasti PP bylo období po roce 1949, kdy došlo k řadě politických změn, mezi něž patří zrušení relativně propracovaného systému péče o ohrožené děti. „Posléze zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže ukládal, aby ty opuštěné děti, které nejsou osvojeny, byly svěřeny do ústavní výchovy. Státní pomoc byla poskytována jen prostřednictvím ústavních zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy)“ (Frinta, Melicharová in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 29 –

---

⁴ Tímto termínem se označovaly děti se speciálními potřebami v oblasti učení a výchovy.

30). V roce 1950 tedy došlo ke zrušení PP, s výjimkou pěstounské péče příbuzenské, a tím pádem k rozkvětu dětských domovů. Po zrušení PP mohli pěstouni buď dítě adoptovat, nebo jej bohužel umístit do dětského domova. Opět byla PP obnovena teprve po 23 letech (Bubleová, Matějček in Matějček, 1999).

3.3 Znovuobnovení pěstounské péče

V roce 1973 přijala vláda tehdejší Československé socialistické republiky Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, čímž se institut PP znovuobnovil a současně legislativně ukotvil. Zákon ustanovil, že dítě, jehož výchova u rodičů není zajištěna z příčin zřejmě dlouhodobých, může být svěřeno do pěstounské péče jiného občana, jestliže zájem dítěte toto svěřeni vyžaduje a výchovu dítěte nelze zajistit osvojením. Pěstounem se dle zákona mohl stát „ *pouze občan, který má osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, pro zajištění řádné výchovy dítěte a který způsobem svého života i života své rodiny, v níž bude dítě vychovááno, zaručuje, že bude pěstounskou péči vykonávat ku prospěchu dítěte a v souladu se zájmy socialistické společnosti*“ (Zákon o pěstounské péči, § 3). Stejně jako dnes, zákon dětem přiznával nárok na finanční příspěvek od státu. Děti na něj měly nárok do skončení povinné školní docházky, popřípadě i déle, jestliže se po skončení povinné školní docházky dále věnovaly studiu nebo se jednalo o děti s nepříznivým zdravotním stavem. Výše příspěvku činila pro děti do deseti let 500 Kčs, děti starší pobíraly příspěvek ve výši 600 Kčs. Pěstounům se přisuzoval nárok na odměnu pěstouna a to ve výši 200 Kčs za každé svěřené dítě, přičemž prarodiče dětí na tento finanční obnos nárok neměli⁵.

Zákon byl během svého působení párkrát novelizován až do jeho úplného zrušení v roce 1999, kdy vláda České republiky přijala Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který institut pěstounské péče do své právní úpravy převzal. V souvislosti s novým zákonem o sociálně-právní ochraně dětí byl vydán také Zákon č. 360/1999 Sb., o změně některých zákonů, jenž zakotvil institut PP taktéž do Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (Frinta, Melicharová in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008).

---

⁵ Dnes se prarodičům nárok na odměnu pěstouna přiznává, ale jak uvidíme později, současná novelizace zákona o SPOD se k tomuto omezení odměny pěstouna opět vrací.

4 Proces zprostředkování pěstounské péče

V následující kapitole blíže přiblížím proces zprostředkování pěstounské péče, neboť se jedná de facto o základní stavební složku v systému náhradní rodinné péče. Součástí této fáze jsou procesy, na nichž víceméně závisí úspěšnost celého institutu náhradní péče. Jedná se v podstatě o proces, na jehož konci by mělo být spokojené dítě umístěné u vhodných pěstounů. Celý proces zprostředkování je upraven v hlavě IV zákona o SPOD. Neprovádí se, jestliže o PP ve vztahu k určitému dítěti žádá fyzická osoba tomuto dítěti příbuzná či blízka.

4.1 Postup zájemců o pěstounskou péči

Osoby, které mají zájem vzít si nějaké dítě do PP a předem zvážily všechna pro a proti, si musí nejprve podat žádost na úřadu obce s rozšířenou působností v místě svého trvalého bydliště. Ve větších městech tuto funkci plní magistrát, konkrétně oddělení sociálně-právní ochrany dětí. K žádosti, která obsahuje žadatelovi osobní údaje, včetně fotografie, musí dále žadatel přiložit doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech⁶, opis z rejstříku trestů a písemný souhlas s účastí na odborné přípravě zaměřené na přijetí dítěte do rodiny. Dále musí žadatel souhlasit s tím, aby si orgán SPOD zjišťoval další údaje o žadateli potřebné pro zprostředkování (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 21, odst. 5). Následně se žádost postupuje příslušnému krajskému úřadu, který přistoupí k samotnému zprostředkování. V praxi dochází k postoupení žádosti krajskému úřadu zhruba za dva až tři měsíce ode dne podání žádosti na obecním úřadě obce s rozšířenou působností (Gabriel, Novák, 2008).

4.2 Zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem

Poté, co krajský úřad obdrží od obecního úřadu obce s rozšířenou působností veškerou spisovou dokumentaci o žadateli, přistupuje se k **odborné přípravě** budoucích pěstounů. Tato příprava je zaměřena na přijetí dítěte do rodiny, zejména na připravení

---

⁶ Zprávu o sociálních poměrech zpracuje po návštěvě domácnosti žadatelů přímo sociální pracovnice obecního úřadu obce s rozšířenou působností, která má případ na starosti. Zpráva je nejdůležitější zdroj informací o žadatelích. Obsahuje jednak informace o bytových a sociálních podmínkách žadatelů, jednak míru vhodnosti žadatelů pro NRP z pohledu sociální pracovnice (Gabriel, Novák, 2008).

žadatele na nesnáze, které mohou při výkonu PP nastat. „*Posláním přípravných kurzů je poskytnout budoucím osvojitelům a pěstounům potřebné vědomosti o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte*“ (Vávrová, Bubleová in Pěstouni mají právo na služby, 2007, s. 84). Účelem přípravy je tedy poskytnout žadatelům co nejlepší poradenskou pomoc související s převzetím dítěte a výkonem PP, a zamezit tak případnému vrácení dítěte zpět do ústavní výchovy (což se může stát, jestliže pěstouni nebudou dostatečně připraveni na úskalí, které s sebou výchova cizího, často problematického, dítěte přináší). Cílem je dát představám a očekávání žadatelů reálnou podobu. Co se týče náplně přípravy, měla by obsahovat jak teoretickou, tak praktickou část. V teoretické části jsou žadatelům prezentovány odborné přednášky z oblasti NRP. Praktická část probíhá obvykle formou víkendových setkání. Během těchto setkání se žadatelům navozují imaginární situace, které pravděpodobně při výkonu jedné z forem NRP nastanou. Žadatelé si tak vyzkouší, jak by v dané situaci reagovali, což může posílit jejich připravenost, nebo naopak žadatelé přehodnotí svůj postoj k NRP (Gabriel, Novák, 2008).

Po odborné přípravě krajský úřad dále provádí **odborné psychologické posouzení** žadatelů. Při něm se posuzuje „*charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřeni do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěřeni do pěstounské péče*“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 27, písm. 2). Teprve po vyhovujícím odborném posouzení je možné žadatele zařadit do evidence osob vhodných stát se pěstouny, a to buď do evidence osob vhodných stát se klasickými pěstouny, nebo do speciální evidence osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu. „*Do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, se zařazují osoby, které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti takové péče a péče o dítě krátce po jeho narození*“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 27a, písm. 2). Gabriel a Novák (2008) uvádějí, že počet zamítnutých žádostí z důvodu nepříznivého psychologického posouzení se pohybuje zhruba kolem 5 – 10%.

4.3 Období po zařazení do evidence

Po zařazení do evidence čeká žadatele období čekání na dítě. Doba čekání se značně liší. Velmi záleží na tom, jaké dítě jsou žadatelé ochotni převzít do péče. Platí, že „čím jsou nároky žadatelů vyšší, tím se zpravidla doba čekání prodlužuje“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 85). Podstatně kratší je tedy doba při akceptaci staršího dítěte jiného etnika, případně zdravotně postiženého. Bohužel se může stát, že žadatelé budou na dítě, kterému by mohli být vhodnými pečovateli, čekat marně. Při zprostředkování se totiž vždy vychází z principu, že pro dítě se hledají vhodní pěstouni a ne, že pro pěstouny se hledá vhodné dítě. Vždy je v popředí zájem dítěte. Navíc platí, že v naší zemi je větší zájem o adopci než o pěstounskou péči, ale v ústavních zařízeních je více dětí vhodných pro pěstounskou péči než pro adopci (Gabriel, Novák, 2008).

Pokud se pro dítě v evidenci do 3 kalendářních měsíců ode dne zařazení do evidence nenajde vhodný pěstoun, přebírá zprostředkování pěstounské péče MPSV. Stejně je tomu u žadatele zařazeného v evidenci osob vhodných stát se pěstouny. Pokud se pro něj do 3 let ode dne zařazení do evidence nepodaří zprostředkovat pěstounskou péči, přebírá jeho dokumentaci MPSV, které dále pokračuje v procesu zprostředkování. Díky tomu se rozšíří okruh možných vhodných osob a dětí (Novotná, Fejt, 2009).

K tomu, aby bylo dítě svěřeno do co nejvhodnější pěstounské rodiny, slouží tzv. **poradní sbory**. Tyto sbory se skládají z minimálně pěti členů, jimiž jsou odborníci z oblasti SPOD (pediatři, psychologové, pedagogové, sociální pracovníci, zástupci zařízení pro výkon ústavních zařízení, zaměstnanci úseku sociálně-právní ochrany apod.). Poradní sbor je zvláštním orgánem kraje, jeho členy vybírá hejtman kraje. V případě zprostředkování pěstounské péče MPSV zřizuje poradní sbor ministr. Sbor se svolává, jakmile krajský úřad, případně ministerstvo, vybere pro konkrétní dítě konkrétní vhodné osoby v evidenci. Účelem poradních sborů je na základě podrobných dokumentací vybrat pro dítě ty žadatele, kteří se jeví jako nejvhodnější. Zřejmě nejdůležitějším členem sboru je psycholog, který se s žadatelem osobně setkal, provedl jejich psychologické vyšetření a provedl jejich předvýběr pro určité dítě. Přítomnost psychologa v poradním sboru umožňuje kvalitnější posouzení situace (Gabriel, Novák, 2008). Díky tomu, že se poradní sbor skládá z několika osob z různých oborů, umožňuje to získání více pohledů na vhodnost či nevhodnost svěřením dítěte do péče určité osoby v evidenci. „Úspěšnost osvojení nebo pěstounské péče je mimo jiné závislá též na správném výběru budoucího

osvojitele nebo pěstouna“ (Novotná, Fejt, 2009, s. 111). Nicméně usnesení poradního sboru má pouze doporučující charakter, nemá rozhodovací působnost.

4.4 Prvotní kontakt s dítětem

V případě, že poradní sbor shledá určitého žadatele skutečně vyhovujícím pro určité dítě, oznámí krajský úřad neprodleně tuto situaci žadateli, skrze sociálního pracovníka obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který má případ daného klienta na starosti. Žadatel je požádán, aby se dostavil na krajský úřad, kde mu je předána veškerá dokumentace o dítěti. Osoba v evidenci by měla být zejména seznámena se zdravotním stavem dítěte, především co se jeho budoucího vývoje týče. Jestliže osoba v evidenci souhlasí s převzetím tohoto dítěte do výchovy, přistupuje se k seznámení budoucího pěstouna a dítěte.

Prvotní setkání budoucích pěstounů s dítětem je přinejmenším rozpačité, zvláště u starších dětí. Starší děti si mohou od pěstounů držet určitý odstup, proto se doporučuje před převzetím dítěte do péče vícero kontaktů v zařízení. Pravidelné a déletrvající návštěvy pomohou nastolit důvěru mezi žadatelem a dítětem (Gabriel, Novák, 2008).

Po zprostředkování PP je dítě před rozhodnutím soudu dočasně svěřeno do péče pěstounů a to na základě tzv. předpěstounské péče. Žádost o svěření do předpěstounské péče musí žadatelé podat nejpozději do 30 dnů a to obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Předpěstounská péče trvá v délce minimálně tři měsíců. Během této doby je výkon PP pravidelně kontrolován sociálním pracovníkem a v případě vyhovujícího průběhu předpěstounské péče a adaptace dítěte na novou rodinu se přistupuje k soudnímu řízení a následnému svěření dítěte do pěstounské péče. Konečné svěření do péče může ovšem trvat i řadu měsíců, přičemž dítě už zůstává v péči jeho pěstounů. Soud rozhoduje na základě zpráv sociálního pracovníka, který provádí kontroly v rodině⁷, dále přihlíží k psychologickému odbornému posouzení žadatele. Oficiálním svěřením dítěte do péče pěstounů proces zprostředkování končí (Gabriel, Novák, 2008).

---

⁷ Během prvního půlroku provádí sociální pracovník kontrolu jednou za tři měsíce, posléze jednou za půl roku.

5 Novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Jak jsem již zmínila a jak je patrné z názvu mé bakalářské práce, systém SPOD prochází nyní několika změnami. Je tomu tak především z důvodu dlouhodobě neuspokojivého stavu systému péče o ohrožené děti v České republice (dále jen ČR). Česká republika patří mezi státy s nejméně propracovaným a zejména nejméně kvalitním systémem SPOD. I přes snahu vlády ČR tento stav zlepšit (například novelizací zákona SPOD již v roce 2006), je ČR stále terčem kritiky a jsou nám vytýkány stále stejné nedostatky. Podnětem ke změně byly i nálezy *Evropského soudu pro lidská práva*, ve kterých byla ČR kritizována kvůli porušování článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Článek 8 stanovuje respektování rodinného života a ČR toto právo porušila např. v případě manželů Wallových, kdy jim byly děti z materiálních důvodů odebrány, přestože jejich rodiče měli zájem o výchovu svých dětí. Dalším podnětem byla opakovaná napomenutí naší země *Výborem pro práva dítěte* kvůli vysokému počtu dětí v ústavní výchově (Matoušek, Pazlarová, Šabatová in *Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami*, 2008).

Proto byla ČR nucena transformovat systém péče o ohrožené děti. K této transformaci přijala vláda ČR tzv. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011* (dále jen Národní akční plán). Tento Národní akční plán vymezuje klíčové kroky, které je nutné podniknout v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny, přičemž jedním z kroků je legislativní úprava systému péče o ohrožené děti, tedy novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

5.1 Legislativní proces návrhu zákona

Legislativní proces, tedy navrhování a schvalování zákonů probíhá v několika krocích. Na konci celého procesu je návrh zákona schválen a uveřejněn ve Sbírce zákonů. Nejprve má návrh zákona v rukou ministerstvo, který jej předkládá. V případě SPOD se jedná o Ministerstvo práce a sociálních věcí. V samém začátku probíhá připomínkové řízení, během kterého je prvotní návrh zákona zaslán připomínkovým místům⁸ a také zpřístupněn veřejnosti v knihovně připravované legislativy⁹. Během 15 až 20 dní jsou sbírány připomínky, které posléze předkladatel dle závažnosti začleňuje do návrhu

⁸ Mezi připomínková místa patří ostatní Ministerstva, ústřední orgány státní správy, kancelář prezidenta republiky, kancelář Poslanecké sněmovny, kancelář Senátu aj.

⁹ Dostupná na www.eklep.vlada.cz.

předpisu. Připomínkové řízení návrhu zákona o SPOD skončilo 23. 8. 2011. Po skončení tohoto řízení se návrh předkládá ke schválení vládě. Jestliže vláda návrh schválí, dostává podobu vládního návrhu a putuje ke schválení do Poslanecké sněmovny. Jednání o vládním návrhu zákona probíhá v rámci třech čtení. Pokud jej poslanci během těchto tří čtení schválí, postupuje vládní návrh do Senátu a po schválení senátem je zákon zaslán k podpisu prezidentovi ČR. Prezident může zákon podepsat, nebo jej vrátit Poslanecké sněmovně. V tomto případě Poslanecká sněmovna o návrhu zákona opět hlasuje. Je zapotřebí nadpoloviční většina všech poslanců, aby bylo prezidentovo stanovisko přehlasováno a zákon vyhlášen. Poté je zákon vyhlášen ve Sbírce zákonů, čímž nabývá platnosti (<http://icv.vlada.cz/cz/cotoje/co-je-legislativni-proces--59870/tmplid-560/>).

Co se týče Zákona č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (dále jen novela zákona), tak jeho cesta ke schválení a vyhlášení ve sbírce zákona byla opravdu dlouhá. Třebaže připomínkovým řízením prošel již v létě roku 2011, definitivně byl přijat až koncem listopadu 2012. Během legislativního procesu byl totiž několikrát zamítnut. Nicméně tyto negativní verdikty byly posléze přehlasovány a zákon byl nakonec schválen.

Po ukončeném připomínkovém řízení předložila vláda dne 28. 12. 2011 návrh zákona. Poslanecké sněmovně. Dne 2. 2. 2012 pak proběhlo první čtení návrhu. Sněmovna v závěru prvního čtení přikázala tento návrh projednat např. Výboru pro sociální politiku, Výboru pro zdravotnictví a Stálé komisi Poslanecké sněmovny pro rodinu a rovné příležitosti. Výbor pro sociální politiku vydal dne 22. 5. 2012 usnesení, jehož součástí je komplexní pozměňující návrh zákona, který výbor doporučil sněmovně schválit. Druhé čtení proběhlo 8. června 2012. Po třetím čtení, které se uskutečnilo 13. června 2012, byl návrh zákona Poslaneckou sněmovnou schválen (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=564>).

Poté putoval návrh zákona dne 25. 6. 2012 ke schválení do Senátu. Organizační výbor senátu přikázal návrh projednat Ústavně-právními výboru a Výboru pro zdravotnictví a politiku. Ústavně-právní výbor podal pár pozměňujících návrhů a doporučil Senátu vrátit návrh zákona zpět Poslanecké sněmovně. Senát vzal doporučení výboru na vědomí a po projednání návrhu zákona dne 20. 7. 2012 jej zamítl a vrátil zpět do Poslanecké sněmovny. Ta o něm hlasovala 5. září 2012 a setrvala na původním návrhu zákona (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=564>).

Jelikož Poslanecká sněmovna přehlasovala rozhodnutí Senátu o zamítnutí návrhu zákona, byl návrh doručen ke schválení prezidentovi ČR. Pan prezident návrh zákona rovněž zamítl a vrátil jej 12. 9. 2012 zpět sněmovně. Dle jeho slov je návrh zákona surový a necitlivý. Prezident se obává zejména častějších státních zásahů do výchovy rodičů, které může návrh zákona způsobit. Dále pan prezident kritizuje profesionalizaci pěstounské péče. Nesouhlasí hlavně s finanční motivací pěstounů, neboť se domnívá, že převýší nad motivací altruistickou (<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=122985>).

Nicméně 7. 11. 2012 sněmovna prezidentův nesouhlas přehlasovala a opět setrvala na původním návrhu zákona. Zákon byl tedy schválen a 16. listopadu doručen k podpisu premiérovi. O 11 dní později, tedy 27. 11. 2012 byl zákon vyhlášen ve sbírce zákonů pod číslem 401/2012 Sb. (<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=564>). Účinnost zákona platí od 1. ledna 2013. Současně také vstupuje v platnost Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

V souvislosti s novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí nastanou menší změny i v dalších právních předpisech ČR. Novelizace se dotkne např. Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, Zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, Zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů a Zákona č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů.

6 Důvody současné novelizace

Konkrétní důvody novelizace a celé transformace systému SPOD by se daly shrnout do několika okruhů, přičemž jednotlivé problémy jsou vzájemně propojené. Nyní jednotlivé problémy charakterizuji a v následující kapitole přiblížím, jakým způsobem Národní akční plán, prostřednictvím novelizace zákona o SPOD, tyto problémy řeší. Nejprve se zaměřím na obecné problémy ve sféře sociálně-právní ochrany dětí a na konci kapitoly se podívám na nedostatky přímo v oblasti pěstounské péče.

6.1 Obecné problémy v sociálně-právní ochraně dětí

Za prvotní problém v oblasti SPOD se dá považovat **roztříštěnost systému SPOD**. Tento problém se dá považovat za zásadní, neboť nejednotnost systému péče o ohrožené děti má za následek další problémy v tomto systému. V současné době má sociálně-právní ochranu dětí v rukou celkem 5 resortů. Nejvíce se na výkonu SPOD podílí Ministerstvo práce a sociálních věcí, ale svůj podíl na něm má také Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže, Ministerstvo vnitra i Ministerstvo spravedlnosti. Například co se ústavních zařízení týče, zařízení pro děti do 3 let jsou v kompetenci Ministerstva zdravotnictví, zatímco zařízení pro starší děti má pod dohledem Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže. Dále je SPOD nerovnoměrně rozdělena mezi státní správu a samosprávu i mezi státní sektor a nestátní sektor. Vzhledem k tomu, že SPOD je v kompetenci několika resortů, bylo by vhodné mít ustálené metody a principy práce, kterými by se všechny jednotlivé resorty řídily, a také je třeba mít jeden společný cíl, ke kterému by jednotlivé resorty směřovaly. Bohužel, v SPOD tyto jednotné principy nyní chybí. Neexistuje žádná právní úprava platná pro všechny složky OSPOD. Ministerstvo práce a sociálních věcí sice v rámci své působnosti vydalo metodické postupy při výkonu SPOD, ale mají charakter pouze doporučení, ostatní resorty a regiony se jimi tedy nemusí řídit. Každý z resortů tak jedná dle svých pravidel, na základě své legislativní úpravy a filosofie. Stejně tak je tomu i u jednotlivých samospráv. I zde se každý řídí dle svých vlastních pravidel. To může způsobit, že se postup při ochraně dítěte a rodiny stane neefektivním, není ku prospěchu. Může se tak například stát, že zatímco jeden orgán SPOD aktivně spolupracuje s rodinou na řešení problémů, jiný orgán v jiném regionu již v tom samém případě přistupuje k odebrání dítěte z rodiny. Úroveň ochrany dětí a rodiny tím pádem v každém regionu dosahuje jiného stupně. Zároveň vzhledem k nejednotné

legislativní úpravě, není možné systém kvalitně kontrolovat a požadovat stejnou úroveň ochrany v každém regionu (<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analyza.pdf>).

S nejednotností systému SPOD souvisí problém **nedostatečné spolupráce mezi jednotlivými složkami SPOD**, zejména mezi státní správou, samosprávou a nestátními neziskovými organizacemi (dále jen NNO). Na činnost samospráv v oblasti SPOD nenavazují služby poskytované některými NNO (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf). NNO přitom poskytují řadu podpůrných služeb pro rodinu, které napomáhají sanaci rodiny a které není stát schopen zabezpečit vlastními silami (např. z personálních důvodů). S rodinou dítěte se příliš nespolupracuje a to ani, když je dítě umístěno v ústavní péči, což vede k prodlužování doby pobytu tohoto dítěte mimo rodinu. Přitom separace dítěte od rodiny a taktéž rodičů od dítěte je situace, které má systém sociálně-právní ochrany dítěte zabránit. Efektivní spoluprací všech zainteresovaných složek a orgánů se dá zabránit umístění dítěte do ústavní výchovy, nebo alespoň zkrátit dobu umístění dítěte v ústavním zařízení na minimum. *„Jen vzájemnou spoluprací všech resortů a jejich specifických přístupů, lze zajistit každému dítěti individuální péči dle jeho specifických, vysoce individuálních potřeb“* (Dvořák, Radvanová in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 6). V oblasti náhradní rodinné péče je tato spolupráce také velmi důležitá, neboť spoluprací jednotlivých orgánů se zlepší systém podpory pěstounských rodin a *„právě podpora pěstounským rodinám je klíčem k rozšíření pěstounské péče a zvýšení její úspěšnosti“* (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 54).

Dalším problémem existence několika resortů je **financování systému SPOD**. Finance ze státního rozpočtu jsou mezi jednotlivé složky ochrany dětí nerovnoměrně přerozděleny. Nejvíce jich putuje na zajištění ústavních zařízení a nejmenší část dotací je určena pro finanční zajištění NRP, přičemž právě nedostatečné hmotné zabezpečení jednotlivých forem NRP způsobuje, že nejsou dostatečně využívány a hodně dětí je nuceno vyrůstat v ústavní péči. Více peněz by bylo zapotřebí směřovat zejména k různým NNO, jež se velkou měrou podílejí na sanaci rodiny a jsou zaměřeny na prevenci. Bohužel, tyto NNO nejsou hmotně zabezpečeni takřka vůbec, což má opět za následek vysoký počet dětí v ústavech (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf). Přitom *„jedna koruna vynaložená na prevenci má hodnotu sta korun vynaložených na nápravu, rehabilitaci, terapii, výstavbu a udržování ústavních zařízení“* (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf, s. 2).

V současné době se setkáváme také s problémem **nedostatečného personálního zajištění úseku SPOD** v jednotlivých regionech. Tento problém souvisí jednak s nevyhovující částkou finanční dotace od státu na výkon SPOD, jednak s nárůstem počtu klientů. Obce a kraje si nemohou z finančních důvodů dovolit zaměstnávat potřebný počet pracovníků, což způsobuje, že na jednoho sociálního pracovníka připadá větší počet klientů než by bylo vzhledem k efektivitě práce s nimi žádoucí. Pracovníci jsou navíc zahlcováni administrativou a nezbývá jim v rámci pracovní doby čas na práci v terénu. Svou práci vykonávají tzv. od stolu. Často se proto stává, že sociální pracovník rodinu navštíví, až když nastane větší krize a on musí řešit její následky (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf). Důraz v oblasti ochrany ohrožených dětí a rodiny by ale měl být kladen především na prevenci, tedy aby k žádné krizi pokud možno nedošlo. Jsem přesvědčená, že řada rodin by s dostatečnou pomocí v rámci prevence svou problematickou situaci byla schopna vyřešit. Bohužel, díky **nedostatečné preventivní pomoci** může situace dojít až k odebrání dítěte, což by mělo být vždy až nejzazší řešení dané situace. Matoušek, Pazlarová, Šabatová (in Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami, 2008, s. 16) jsou toho názoru, že řešením této situace by bylo „*zákonem stanovené omezení počtu klientů na jednu sociální pracovníci OSPOD. A stanovení počtu hodin nutných k orientačnímu i komplexnímu posouzení rodin.*“ V oblasti personálního zajištění SPOD se můžeme setkat také s **malou odborností sociálních pracovníků**, co se práce s ohroženou rodinou týče (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf). Katedra sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze provedla roku 2007 výzkumné šetření, z něhož vyplynulo, že potřebnou kvalifikací disponuje pouze necelá polovina zkoumaných sociálních pracovníků (Matoušek, Pazlarová, Šabatová in Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami, 2008).

Nedostatečné personální zajištění sféry SPOD, kterou obstarávají samosprávné celky, ještě doplňuje problém **nevyhovující sítě služeb NNO** (http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf). V některých menších regionech tyto organizace zcela chybí. Rodiny tak nemají na koho se obrátit v případě potíží a nejsou schopny vyřešit svou stávající zátěžovou situaci. Ve sféře NRP je přitom existence těchto organizací velmi důležitá, neboť „*dávají pěstounům možnost spolupracovat se státními orgány, iniciativně organizovat pestrou škálu činností zaměřených na rekreaci, vzdělání a hlavně na vytváření společenství, které dává pocit sounáležitosti k němu*“ (Koluchová in

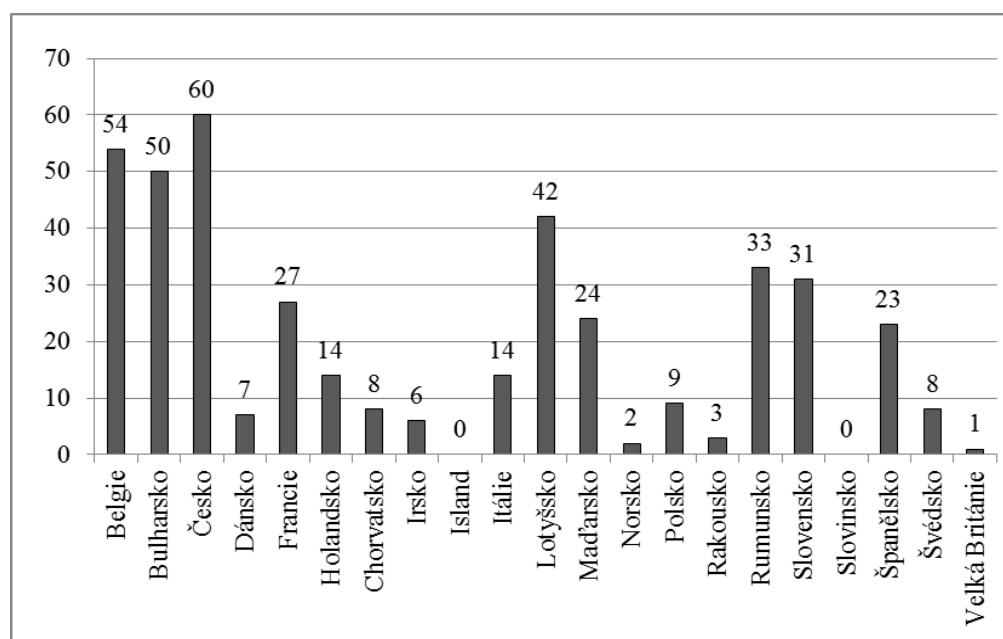
Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999, s. 18). Také v oblasti NNO se setkáváme s nedostatečným počtem pracovníků a neuspokojivým odborným vzděláním.

Dá se říci zásadním nedostatkem v systému SPOD je přespříliš **vysoký počet dětí umístěných v ústavní péči**. Za tuto skutečnost je Česká republika nejvíce kritizována (co se sociálně-právní ochrany dětí týče), neboť patří mezi země s největším počtem malých dětí v ústavní péči v celé Evropě. S tímto problémem se Česká republika potýká již dlouhou dobu, což dokládá i následující graf, který znázorňuje, kolik dětí do tří let (z deseti tisíc) je v ústavní výchově v různých státech. Graf ukazuje situaci z roku 2002, přičemž od té doby se situace mnoho nezměnila. Z grafu je jednoznačně patrné, že naše země mezi ostatními zeměmi, co se dětí umístěných v ústavní péči týče, bohužel dominuje. Navíc, jestliže je u nás dítě jednou umístěno do ústavní péče, je to bohužel často bráno jako konečný stav. S rodinou se nepracuje na její sanaci a děti tak zůstávají mimo svou rodinu často až do plnoletosti. Z průzkumu vlády ČR, který byl součástí *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*¹⁰, vyplývá, že celých 61 % dětí umístěných v ústavní péči zde zůstalo až do dosažení plnoletosti. Tento fakt lze mimo jiné přičíst tomu, že s rodinou dítěte „*nikdo systematicky nepracoval, nepokusil se o její resocializaci a nápravu sociálních problémů, které byly v řadě případů příčinou umístění dítěte do institucionální péče*“ (Gjuričová in Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami, 2008, s. 27).

---

¹⁰ Výzkum byl zaměřen na děti, které opustily institucionální výchovu v letech 1995 – 2004.

Graf 1: Počet dětí do tří let umístěných v dětských domovech

Zdroj: Škoviera, 2007, s. 39.

6.2 Nedostatky v oblasti pěstounské péče

V oblasti náhradní rodinné péče se vyskytuje taktéž řada problémů. Již pan profesor Zdeněk Matějček¹¹ ve své knize *Náhradní rodinná péče* z roku 1999 shledává v systému NRP tyto problémy: roztržitá a nejednotná koordinace NRP, zdlouhavost a nepružnost procesu umístování dětí, malá spolupráce mezi institucemi, nedostačující příprava žadatelů o NRP, otázka podpory dětí po dosažení zletilosti, nedostačující umístování dětí se speciálními potřebami aj. Za 13 let od této publikace se situace mnoho nezměnila a Česká republika se potýká se stále stejnými problémy. „*Náhradní rodinná péče v současné době stagnuje, v rámci snah co nejvíce děti umístit do individuální NRP dochází k překotnému a neodbornému předávání dětí do individuální péče, jejímž výsledkem je nárůst selhané NRP. Tyto děti jsou ve svém vývoji více poškozené a znovu se vrací do ústavní výchovy*“ (Dvořák, Radvanová in *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*, 2008, s. 6). Novelizace zákona o SPOD a s ním spojená změna v odvětví NRP je tedy skutečně nezbytná. Pro účely této práce se dále budu věnovat pouze nedostatkům v oblasti pěstounské péče, i když řada zmíněných nedostatků se týká i osvojení.

¹¹ Prof. PhDr. Zdeněk Matějček (*16. 8. 1922 – 26. 10. 2004) byl odborníkem v oblasti dětské a vývojové psychologie. Publikoval řadu knih o dětské deprivaci i náhradní rodinné péči.

6.2.1 Problematika přípravy žadatelů

Ústřední problém v oblasti pěstounství spatřuji v institutu přípravy žadatelů, neboť důsledkem **nekvalitní a nedostatečné přípravy** je řada navazujících problémů, přičemž dominujícím problémem je navracení dětí zpět do ústavní výchovy. Dále v oblasti přípravy narážíme na její nejednotnost v jednotlivých regionech. Tento fakt je dán již dříve zmíněnou roztržitostí celého systému SPOD. Každý region se řídí dle svých metodik, což považuji v oblasti přípravy za nešťastné. Každý žadatel by měl vstupovat do NRP stejně připraven, proto by bylo vhodné, aby se zpracovala jednotná metodika přípravy tak, aby se obsah, rozsah a program přípravy sjednotil.

Nabízí se otázka, proč je vlastně důkladná příprava tak důležitá. Dle metodického doporučení MPSV je cílem přípravy jednak poskytnout žadatelům dostatek odborných informací o specifikách NRP, jednak získat kvalifikované informace o osobnostech žadatelů, především z hlediska jejich vhodnosti pro institut NRP. Příprava by měla sloužit k eliminování nevhodných žadatelů a posílit připravenost těch vhodných. Když budou žadatelé skutečně důkladně připraveni na přijetí cizího dítěte do své péče a budou seznámeni se všemi riziky, která mohou během výkonu pěstounství nastat, bude méně dětí navraceno zpět do ústavních zařízení. „*Dobře připravení a soustavně vzdělávaní pěstouni, jimž se dostává průběžné podpory, vykazují vyšší míru odolnosti vůči problémům s dítětem*“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 54). Dnes se bohužel stává, že řada pěstounů sice projde odbornou přípravou, ale ve skutečnosti na přijetí cizího dítěte připraveni nejsou. I přesto ale dítě do péče přijímají a posléze se jej vzdávají.

6.2.2 Navracení dětí zpět do ústavní výchovy

Nejzávažnějším problémem pěstounské péče je její neúspěšnost. Domnívám se, že hlavním důvodem, proč pěstouni (i osvojitelé) vzdávají péči o jimi přijaté dítě, je fakt, že si žadatelé před přijetím dítěte neuvědomují, že dítě si s sebou do rodiny přináší svou minulost, zážitky z ústavní výchovy i rodinného prostředí. Pěstouni přijímají dítě s celou jeho zdravotní i rodinnou anamnézou. Zážitky z minulosti nelze mávnutím ruky vymazat a dítě přetvořit k obrazu svému, jak se někteří pěstouni bohužel mylně domnívají. „*Musíme počítat s tím, že některé povahové rysy dítěte, jeho sklony, úroveň jeho intelektových schopností i rozložení a výkonnost jednotlivých jeho mentálních funkcí jsou vždy do určité míry dědičtím po předcích. S tímto dědičným vkladem máme dále výchovně hospodařit,*

k dobrému ho užívat, ale nesnažit se jej vymazat, potlačit, přetvořit“ (Matějček in Matějček, 1999, s. 96).

Hodně jedinců, kteří přebírají do své péče dítě z ústavního zařízení, má představu, že ho tím zachrání a dítě jim bude vděčné. Jaké je jejich rozčarování, když narazí ve výchově na problémy, kterých není málo. Jaké jsou tedy děti vyrůstající v kojeneckých či dětských domovech?

Vrtbovská (2010) zdůrazňuje, že děti přicházející do některé z forem NRP trpí často poruchou attachmentu, tedy citové vazby. Pro pozitivní rozvoj attachmentu jsou důležité především první tři roky života dítěte. Vliv na nezdravý rozvoj attachmentu má zejména časté střídání pečovatelů v tomto období, týraní nebo zanedbávání dítěte, nevhodné reakce rodičů na chování dítěte či jeho umístění do ústavní péče v raném stádiu života. Když si dítě po narození nemá s kým vytvořit zdravé citové pouto, ovlivňuje to jeho budoucí osobnost. Nezdravé citové pouto má vliv především na emocionální stabilitu, kontrolu impulzů a schopnost regulace afektu. Takové dítě může mít sklony k nepřiměřeným reakcím, ke lhaní či manipulaci a podvádění. Často u nich bývá diagnostikována citová plochost a porucha sociálních vztahů.

Ruku v ruce s poruchou attachmentu jde i deprivací syndrom, způsobený pobytem v ústavní výchově. Mezi projevy deprivací syndromu patří nejrůznější formy agrese, pasivita nebo hyperaktivita, enuréza, vývojová regrese, poruchy řeči, snížená nebo narušená koncentrace pozornosti, zvýšená labilita či narušený emocionální vývoj (Woleská in Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999). Všechny tyto faktory kladou na pěstouny vysoký nárok. Od pěstounů se očekává veliká dávka trpělivosti, neboť výchova těchto dětí bývá náročná. I pěstouni, kteří úspěšně vychovali vlastní děti, mohou mít s výchovou těchto dětí problém.

Navíc, většina dětí putujících do pěstounské péče si s sebou přináší určité nedostatky. Ať již se jedná o oblast inteligenční či vývojovou. Pěstouni by měli být na omezené možnosti dětí připraveni a neklást na ně přehnané nároky. Již na začátku práce jsem se zmínila, že do pěstounské péče jsou umísťovány děti, jež nejsou z nějakého důvodu vhodné pro adopci. Těchto důvodů je celá řada. Může se jednat o různé vývojové poruchy či postižení a to jak fyzického, tak mentálního rázu. Veskrze se jedná o děti s nejistou prognózou a rizikovými dispozicemi. „*Stručně řečeno, jde o děti zranitelnější a výchovně náročnější*“ (Sobotková in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008,

s. 114). „Přijetí staršího dítěte, dítěte s postižením nebo dítěte jiné národnosti či etnika je velice náročný úkol. Vyžaduje od budoucích pěstounů především laskavost, trpělivost a odhodlanost čelit případným obtížím ze strany dítěte, jeho původní rodiny, ale také ze strany širšího okolí. Přijetí postiženého dítěte vyžaduje od pěstounů rovněž obecnou znalost problematiky postižení, informovanost o zdravotním stavu a vývoji, reálné představy o jeho specifických potřebách, možnostech a případných vývojových odchylkách“ (Vávrová, Bubleová in Pěstouni mají právo na služby, 2007, s. 72). Když nebudou pěstouni akceptovat omezené možnosti přijatých dětí a vytyčí si nemožný cíl, co se pokroku dítěte týče, mohou být pomalým vývojem a pokrokem frustrováni, což mívá za následek putování dítěte zpět do ústavní výchovy, jelikož nesplnilo očekávání pěstounů. „Čím vyhraněnější představu mají osvojitelé, pěstouni a nevlastní rodiče o tom, jak má dítě vypadat a čeho dosáhnout, tím problematičtější bývá jejich výchovné působení a ovšem i jeho výsledek“ (Matějček in Matějček, 1999, s. 96).

Nemalý problém může také nastat, mají-li pěstouni své vlastní nezletilé děti. V tomto případě hrozí, že vlastní děti pěstounů nového „sourozence“ nepřijmou, neboť se nevyrovnají s faktem, že se musí dělit o pozornost rodičů. Péče o problémové dítě bývá náročná a zabírá pěstounům většinu času, který dříve patřil vlastním dětem. U vlastních, dříve bezproblémových, dětí se poté mohou začít objevovat výchovné problémy v podobě uzavřenosti, lhaní a zejména neposlušnosti (Kuřímská, Hamalová in Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, 1999). Toto riziko více hrozí, pokud pěstouni s dětmi situaci neprobrali a de facto je postavili před hotovou věc.

6.2.3 Nevhodná motivace žadatelů

Dalším podstatným důvodem neúspěšnosti pěstounské péče je nevhodná motivace žadatelů. Žadatelé často volí pěstounství proto, že jeho zprostředkování je rychlejší, než je tomu u osvojení. Přitom u nich převládá tzv. osvojitelská motivace, tedy „dítě pro nás“ a ne „my pro dítě“, jak by tomu mělo správně u PP být (Sobotková in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008). Sobotková (2003) provedla výzkum pěstounských rodin, z něhož vyplynulo, že téměř 30 % respondentů si pěstounstvím řešilo vlastní bezdětnost. Správnou motivací by ovšem mělo být zejména uspokojení potřeb a zájmů dítěte. Žadatelé, kteří si pěstounskou péčí kompenzují svou bezdětnost, mají problém s akceptováním dítěte takového, jaký je. „Je třeba vzít v úvahu, že účelem pěstounské péče je především služba

dítěti. Altruistický přístup musí ustoupit egoistickému cíli vyřešit vlastní bezdětnost“ (Králičková in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 77).

Problematická je taktéž motivace s cílem kompenzovat smrt vlastního dítěte. Žadatelé přijímají nové dítě, aby zaplnili prázdné místo v rodině. Problém zde vzniká především proto, že pěstouni mají tendenci srovnávat jejich vlastní zemřelé dítě s dítětem přijatým. Tím tak kladou na dítě nepřiměřené nároky a nevnímají skutečnou osobnost dítěte.

Veškeré formy nevhodné motivace lze odhalit kvalitní odbornou přípravou a kvalitním odborným psychologickým posouzením.

6.2.4 Nedostatek žadatelů

Dalším hodně diskutovaným problémem, se kterým se naše země potýká, je nedostatek žadatelů o NRP, zvláště o pěstounství. Většina žadatelů o NRP má zájem o adopci, ale v ústavních zařízeních je více dětí určených pro pěstounskou péči. Faktem je, že pokud bude ČR nadále patřit mezi země s největším počtem malých dětí v ústavní péči, žadatelů bude vždy nedostatek. Zejména žadatelů, kteří budou chtít přijmout starší či handicapované dítě.

V souvislosti s nedostatkem žadatelů o pěstounství také narážíme také na problém **preference menších dětí našeho etnika**. Přitom v současné době je v ústavních zařízeních umístěno hodně dětí, u nichž není výjimkou odlišný etnický původ. Gabriel a Novák (2008) uvádějí, že počet romských dětí v ústavní péči se pohybuje mezi 30 – 60% umístěných dětí. Škoviera (2007) uvádí dokonce 75% i více dětí romského či poloromského původu. Sama jsem v rámci studentské praxe krátce působila v jednom nejmenovaném dětském domově zdravotnického typu a mohu potvrdit, že ze čtrnácti dětí v rámci jedné skupiny, které jsem se věnovala, bylo šest dětí romského a tři děti poloromského původu. Bohužel řada žadatelů není ochotna převzít péči nad romským dítětem, což je dáno obecnou nevraživostí naší populace vůči romskému národu.

Nedostatek žadatelů způsobuje, že pěstounská péče netvoří dostatečnou alternativu k ústavní péči, což je jedním z předních zájmů systému SPOD.

6.2.5 Nedostatečné hmotné zabezpečení pěstounské péče

V rámci nedostatků pěstounské péče zde musím zmínit také nedostatečné finanční zabezpečení PP. Vzhledem k tomu, že přijatým dětem je zapotřebí věnovat soustavnou individuální péči, je pro mnoho pěstounů nemožné při péči o dítě zároveň pracovat. Do konce roku 2012, kdy ještě platila původní verze zákona o SPOD, platilo, že když pěstoun přijal do své péče například zdravé, nicméně deprivované dítě do šesti let věku, kterému bylo nutné se soustavně věnovat, dostával od státu odměnu pěstouna ve výši 3410 Kč. Dále mu náležel příspěvek na úhradu potřeb dítěte v celkové výši 2436 Kč. Dohromady se dostáváme na částku 5846 Kč. Což není při ceně dnešních potravin, nájemného, energie apod. vskutku moc.

6.2.6 Problematika kontaktu pěstounů s biologickou rodinou dítěte

„Pěstounů je nedostatek, a když někteří žadatelé přistoupí i na formu pěstounské péče, tak chtějí, aby dítě bylo právně volné. Nechtějí mít nic společného s biologickou rodinou. Bojí se zásahů biologické rodiny do jejich života“ (Biskup, Pokorná in Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, 2008, s. 16). Nemałym problémem v oblasti pěstounství je tedy také kontakt s biologickou rodinou dítěte. Pěstouni nejsou zákonnými zástupci přijatých dětí, těmi zůstávají stále jejich biologičtí rodiče. Stále rozhodují o podstatných otázkách ohledně jejich dětí. Pěstouni k těmto podstatným věcem potřebují jejich souhlas. Proto kontaktu dětí s jejich biologickými rodiči nelze zamezit, zároveň je ale důležité chránit novou rodinu. S problémem kontaktu s biologickou rodinou se setkáváme nejvíce v profesionální pěstounské péči, poněvadž udržování styků dítěte s jeho rodiči je podstatou této formy pěstounství.

„Pěstouni nahrazují rodičovskou péči, avšak nikoliv rodiče“ (Rotreklová in Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami, 2008, s. 36). Proto by pěstouni neměli kontaktům dětí s jejich rodiči bránit. Bohužel ne vždy tyto styky probíhají hladce. *„Rodiče nemusejí při budoucích návštěvách být schopni a ochotni s pěstouny rozumně spolupracovat, mohou svým působením na dítě (děti) během návštěv významně narušovat průběh a kvalitní realizaci pěstounské péče, být agresivní vůči pěstounům, nerespektovat jejich práva, způsobovat pohoršení v bydlišti pěstounů, či se chovat jiným nevhodným způsobem“* (Gabriel, Novák, 2008, s. 92). Někdy může být udržování styku s biologickou rodinou dítěte pro dítě doslova škodlivé. Takto je tomu zejména, pokud se

jedná o rodiče s patologickými rysy, kteří by dítěti mohli způsobovat opakovaná traumata a ohrozit tak jeho zdravý vývoj. V tomto případě, pokud rodiče dítě nějakým způsobem ohrožují, mohou pěstouni požádat soud o omezení styku s těmito rodiči.

Faktem ale je, že pro vytvoření osobní identity dítěte je styk s jeho biologickou rodinou významný. Pro dítě je důležité vědět, odkud pochází, kdo jsou jeho rodiče. Úkolem pěstounů v této oblasti je nenarušovat jejich vzájemné vztahy. Pěstouni by měli být schopni rodiče jimi přijatého dítěte akceptovat, což není lehký úkol. Řada pěstounů má k osobnostem těchto rodičů negativní postoj. Ten je daný myšlenkou, že nejsou schopni se o dítě postarat, a proto bylo kvůli nim v ústavní péči. I přes tento postoj je důležité, aby pěstouni o biologických rodičích před dítětem nemluvili ve špatném slova smyslu, aby je neočerňovali. Toto je důležité především, má-li pěstoun ve své péči romské dítě. U Romů je dobré a žádoucí prohlubovat jejich romskou identitu, k čemuž mohou napomoci právě styky s jeho biologickou rodinou.

6.2.7 Spolupráce pěstounů se sociální pracovníci/pracovníkem a nestátními neziskovými organizacemi

Posledním, ale zdaleka ne nejmenším, problémem je spolupráce pěstounů se sociální pracovníci/ pracovníkem. Tato spolupráce začíná hned v počátku celého procesu. Sociální pracovník by měl být pěstounům oporou a jistotou. Pěstouni by se neměli bát přijít za svým pracovníkem s jakýmkoliv problémem a přáním, přičemž pracovník by se měl pokusit tento problém řešit. Bohužel v dnešní době se setkáváme s nedůvěrou pěstounů i celkové populace v sociální pracovníky. Sociální pracovníci jsou vnímáni jako ti, co celý proces zbrzdí a jsou necitliví vůči potřebám žadatelů, posléze pěstounů.

V souvislosti se spoluprací se sociálním pracovníkem, zde musím zmínit fakt, že řada pěstounů si stěžuje na **nadřazené postavení orgánů SPOD** vůči nim. S pěstouny se nediskutuje, události se jim pouze oznamují. Bývá to patrné již v průběhu zprostředkování, kdy je pěstounům nabídnuto dítě a ti dítě přijímají, ačkoliv nevyhovuje jejich požadavkům. Je tomu ze strachu, že pokud dítě nepřijmou, jiné dítě jim nabídnuto nebude. Sobotková (2003) uvádí, že v rámci jejího výzkumu, mělo pouze 13 rodin z padesáti možnost výběru dítěte. Přitom jakmile si pěstouni s dítětem nevyhovují, hrozí riziko návratu do ústavní péče.

Dále zde narážíme na problém **nedostatečné informovanosti o přijatém dítěti**. Pěstounům by měla být před přijetím dítěte poskytnuta jeho kompletní dokumentace. Nicméně stává se, že pěstouni nejsou dostatečně informováni, ať už z hlediska zdravotního stavu dítěte, nebo jim chyběli informace psychologického či sociálního nebo charakteru.

Po přijetí nového dítěte do rodiny je rodina zranitelnější. Dítě i pěstouni si k sobě hledají cestu. V souvislosti s přijetím dítěte se můžou v rodině objevit určité nesnáze. Může nastat problém s poslušností dítěte, s přijetím dítěte okolním prostředím apod. Je důležité, aby se pěstouni měli v tomto případě na koho obrátit. Obrátit se mohou jednak na svou sociální pracovníci, nebo na speciální **nestátní neziskové organizace** pomáhající rodinám s přijatými dětmi. Mezi nejznámější takovéto organizace patří například pražské *Středisko náhradní rodinné péče* nebo *Sdružení pěstounských rodin* působící převážně v Brně, ale také v Plzni. Bohužel, jak jsem se již zmínila v obecných nedostatcích našeho systému SPOD, v některých regionech takovéto organizace zcela chybí a pěstounské rodiny tak nemají dostatečnou oporu.

7 Změny v systému po novelizaci

Jak můžeme vidět, poskytování sociálně-právní ochrany dětí v naší zemi není skutečně v nejlepším stavu. Transformace systému je nasnadě. V této kapitole se podívám na nejpodstatnější změny, se kterými novela v systému SPOD počítá, přičemž se nejprve zaměřím na některé obecné změny v systému a posléze definuji novinky a změny přímo v institutu pěstounské péče.

7.1 Obecné změny a nově zavedené fenomény

SPOD spočívá, dle dosavadní **zákonné definice**, v „ochraně práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochraně oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, a v působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 1, odst. 1). Velmi důležitou součástí výkonu SPOD je ale taktéž zajišťování NRP v případě, že obnova narušených funkcí rodiny není dočasně možná a v nejlepším zájmu dítěte je jeho umístění do některé z forem NRP. Z tohoto důvodů novela nově začleňuje do zákonné definice SPOD i fakt, že pojmem SPOD se rozumí i „zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině“ (Novela zákona, § 1, písm. d). Toto doplnění je v souladu s Úmluvou o právech dítěte (čl. 20), v níž je psáno, že „dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.“

Hlavním principem, na kterém je SPOD postavena, je „zájem a blaho dítěte“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 5). Tento zájem a blaho dítěte ale není jediný **hledisko SPOD**. Orgány SPOD v první řadě dbají na sanaci rodiny, pro dítě přirozeného prostředí. Z tohoto důvodu bylo zapotřebí do zákona doplnit, že předním hlediskem SPOD je taktéž „ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči“ (Novela zákona, § 5). Zákon tak nyní zaručuje ochranu nejenom dětem, ale také jejich rodičům, aby se již nestávalo, že jim budou děti de facto bez závažnějšího důvodu odebrány¹². Tuto ochranu rodičovství ještě více upevňuje dodatek do zákona, že pro odebrání dítěte z rodiny nestačí pouze „nedostatečné bytové poměry nebo majetkové

¹² Viz kauza Wallová a Walla proti České republice.

poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské zodpovědnosti“ (Novela zákona, § 14, odst. 3, písm. b). Teprve pokud v rodině nastanou závažnější skutečnosti, ohrožující zdravý vývoj a výchovu dítěte, bude možné dítě na základě předběžného opatření z rodiny odebrat. I přesto ale zájem rodičů nelze stavět nad zájem dítěte.

Orgány sociálně-právní ochrany se rozšiřují o újezdní úřady a Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (Novela zákona, § 4, odst. 1). Újezdní úřady budou plnit úkoly obecních úřadů na úseku SPOD na území vojenských újezdů. Krajské pobočky úřadu práce jsou do orgánů SPOD nově začleněny, jelikož mají v gesci vyplácení dávek pěstounské péče, jejichž právní úprava se do zákona o SPOD přesouvá ze Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Novelizace nově počítá se zavedením **standardů kvality sociálně-právní ochrany**, které by měly sjednotit kvalitu poskytování SPOD v jednotlivých regionech ČR. Plnění těchto standardů se bude hodnotit systémem bodů (Novela zákona, § 9a, odst. 3). Standardy kvality SPOD budou obsahovat „*principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany a technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany*“ (Novela zákona, § 9a, odst. 4). Konkrétní znění standardů kvality SPOD vymezuje prováděcí vyhláška k zákonu. Standardy jsou v ní diferencovány dle poskytovatele sociálně-právní ochrany. Dělí se tedy na standardy poskytované orgány SPOD, pověřenými osobami a zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Vyhláška č. 473/2012 Sb.). Za účelem kontroly plnění standardů kvality SPOD bude nově prováděna **inspekce poskytování sociálně-právní ochrany**, jejíž provádění bude v kompetenci krajských poboček Úřadu práce (Novela zákona, § 50a).

Dále bude nově v kompetenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností zpracovat **individuální plán ochrany dítěte** a pořádat **případové konference** pro řešení konkrétních situací ohroženého dítěte. Každé dítě je individuální, jedinečné, a tímto způsobem se zajistí jeho skutečná ochrana, s ohledem na jeho konkrétní potřeby a možnosti. Individuální plán bude sestaven na základě vyhodnocování situace dítěte a rodiny a budou v něm vymezeny příčiny ohrožení dítěte a zároveň stanovená opatření proti těmto příčinám (Novela zákona, § 10, odst. 3, písm. d). Plán bude sestaven nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností

s důrazem na setrvání dítěte v jeho přirozeném prostředí (Novela zákona, § 10, odst. 5). Bude k němu přihlíženo i při zprostředkování osvojení a pěstounské péče krajským úřadem, neboť na základě individuálního plánu ochrany dítěte bude zpracována spisová dokumentace o dítěti, kterému bude NRP zprostředkovávána (Novela zákona, § 21, odst. 1). Případové konference umožní posoudit konkrétní případ více lidmi, čímž pádem se posoudí důkladněji a z více hledisek. Pořádání případových konferencí tak zamezí nevyhovujícím soudním rozhodnutím, která byla způsobena faktem, že daný případ měla na starosti jediná sociální pracovnice, která byla přetížena vícero případy. Konference budou pořádány vždy před podáním návrhu soudu na některé z opatření, kterým se zasahuje do rodičovské zodpovědnosti rodičů, a rovněž před nebo během řízení soudu o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče (Novela zákona, § 14, odst. 2). Konferencí budou účastni rodiče, popřípadě jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte, dále zástupci škol, školských zařízení a zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgány činné v sociální oblasti, orgány policie, státní zástupci, odborní pracovníci v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelé sociálních služeb a pověřené osoby (Novela zákona, § 10, odst. 3, písm. e).

Kromě toho novela zavádí nový fenomén, a sice **sociální kuratel pro děti a mládež**. „*Sociální kuratela spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte*“ (Novela zákona, § 31, odst. 2). Kurátor pro děti a mládež bude zaměstnancem obce s rozšířenou působností. V jeho kompetenci bude navrhopvat preventivní opatření v oblasti sociálně-patologických jevů u dětí a mládeže, účast na přestupkovém nebo trestním řízení vedeném proti mladistvému, navštěvovat děti v ústavní nebo ochranné výchově či děti vzaté do vazby, spolupracovat s Probační a mediační službou v záležitostech trestního řízení mladistvých, pomáhat dětem po propuštění z ústavní nebo ochranné výchovy s cílem jejich opětovného začlenění do rodinného a sociálního prostředí a v neposlední řadě kurátor pomáhá těmto dětem i po dosažení zletilosti. Při své návazné pomoci spolupracuje s obcemi v samostatné i přenesené působnosti a s krajskými pobočkami Úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy (Novela zákona, § 32, odst. 4).

Jelikož jedním z problému současné sociálně-právní ochrany je nevyhovující **odborná způsobilost** pracovníků v oblasti práce s dětmi, stanovuje novela povinnost pověřeným osobám „*prokázat praxi v oblasti náhradní rodinné péče v trvání nejméně 2 roky a absolvovat akreditované vzdělávací kurzy pro sociální pracovníky podle zákona o*

sociálních službách v rozsahu nejméně 200 hodin“ (Novela zákona, § 48, odst. 4), pokud nezískaly odbornou způsobilost absolvováním vysokoškolského studia nebo vyšších odborných škol.

V kapitole o nedostacích a problémech v systému SPOD jsem se zmínila, že jedním z hlavních problémů SPOD je roztržitost a nejednotnost systému. Každý region nyní jedná dle svých předpisů, na základě svého uvážení a kvalita SPOD tak v jednotlivých regionech kolísá. V souvislosti s novelizací zákona o SPOD vydává MPSV **prováděcí vyhlášku**, která bude stanovovat zaměření a rozsah vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny, obsah individuálního plánu ochrany dítěte, obsah a rozsah odborné přípravy žadatelů o osvojení či pěstounskou péči, minimální rozsah poradenství pro osoby pečující a osoby v evidenci, obsah a způsob zajištění zvyšování znalostí a dovedností pro pěstouny a v neposlední řadě také obsah standardů kvality sociálně-právní ochrany a jejich bodové hodnocení (Vyhláška č. 473/2012 Sb.). Tím se poskytování sociálně-právní ochrany dětí v jednotlivých regionech sjednotí.

7.2 Pěstounství po novelizaci

Nejpodstatnější formální změnou v této oblasti je vložení **nové části páté** do zákona o SPOD, jejíž název je pěstounská péče. Doposud byl hmotněprávní rámec PP obsažen v Zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, konkrétně v jeho druhé části, hlavě druhé (§ 45a až § 45d). V původním zákoně o SPOD byla obsažena pouze právní úprava zprostředkování PP a zařízení pro výkon pro pěstounské péče, co se pěstounství týče. Nová část pátá zákona o SPOD je rozdělena do tří hlav, přičemž II. hlava je věnována dávkám sociální péče, jejichž právní úpravu dosud obsahoval Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. III. hlava obsahuje společná ustanovení o dávkách pěstounské péče, tedy vymezuje okruh oprávněných osob, stanovuje vznik nároků na dávky a způsob jejich výplaty či jsou zde vymezeny náležitosti žádosti o dávky.

Novela vymezuje **práva a povinnosti pěstounů** za účelem upevnění jejich postavení ve společnosti. Pěstouni budou mít zákonem stanovené právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců a dále na poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě, jestliže budou uznáni dočasně práce neschopnými, či jim budou v komplexní péči o dítě bránit určité rodinné situace, mezi nimiž je zařazeno narození dítěte, ošetřování osoby blízké, úmrtí osoby

blízké a vyřizování osobních záležitostí. Pomoc při zajištění péče o svěřené dítě bude mít podobu zajištění krátkodobé péče. Dále budou mít právo na poskytnutí celodenní péče o svěřené dítě starší dvou let. Tuto péči budou moci pěstouni využít v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v roce. Kromě práv budou mít ovšem i určité povinnosti. Jednou z nich je povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. V souvislosti s touto povinností jim náleží právo na zprostředkování nebo zajišťování bezplatné možnosti zvyšovat si tyto znalosti a dovednosti. Jelikož jednou z podstat pěstounství je udržování styku s biologickou rodinou dítěte, bude povinnost umožnit styk rodičů s dítětem stanovena zákonem. Vzhledem k tomu, že tyto styky bohužel neprobíhají vždy hladce, budou mít pěstouni právo na zajištění osobní asistence při tomto styku (Novela zákona, § 47a, odst. 2).

Aby se ještě více upevnily práva a povinnosti pěstounů, bude s nimi sepisována **dohoda o výkonu pěstounské péče**. Dohodu bude s pěstounem sepisovat obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun trvalý pobyt, popřípadě jiný obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad či pověřená osoba. V dohodě budou upraveny podrobnosti týkající se výkonu pěstounské péče, při jejichž sestavování se bude vycházet z individuálního plánu ochrany dítěte a potřeb pěstounů. Lhůta pro sestavení dohody bude činit 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče. Pěstouni na přechodnou dobu budou dohodu sepisovat již po zařazení do evidence, aniž by v tu dobu měli svěřeno dítě. Naplňování dohody bude pravidelně, minimálně každé dva měsíce, sledováno orgánem SPOD, který s pěstounem dohodu uzavřel (Novela zákona, § 47b). Tento orgán SPOD bude mít nárok na **státní příspěvek** na výkon pěstounské péče ve výši 48 000 Kč za kalendářní rok. Státní příspěvek bude určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci pěstounům a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. O příspěvku bude rozhodovat příslušná krajská pobočka Úřadu práce (Novela zákona, § 47d).

V souvislosti s dohodou o výkonu pěstounské péče budou **zrušeny zařízení pro výkon pěstounské péče** coby zařízení SPOD (Novela zákona, § 39, odst. 1). Zařízení pro výkon pěstounské péče slouží pro rodiny s větším počtem přijatých dětí (nejvíce však s šesti dětmi). Rozdíl mezi individuální PP a tímto skupinovým pěstounstvím je v poskytování odměny pěstouna. Ta náleží oběma formám pěstounství, avšak v případě individuální PP je poskytována ze systému státní sociální podpory a v případě PP

v zařízení pro výkon pěstounské péče tuto odměnu hradí zřizovatel zařízení. Dále zřizovatelé platí poměrnou část nákladů na domácnost pěstounů. Navíc je odměna pěstouna v tomto případě posuzovaná jako plat (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 44). Vláda ČR vidí existenci zařízení pro výkon pěstounské péče v souvislosti se zavedením dohody o výkonu pěstounské péče dále za nadbytečnou. Setře se i rozdíl v odměnách pěstouna, neboť ty teď budou posuzovány jako plat i pro pěstouny vykonávající individuální PP. Fakticky se ovšem zařízení rušit nemusí. Jejich další existence bude záviset na dohodě pěstounů se zřizovatelem zařízení, pouze se písemná dohoda o výkonu pěstounské péče v zařízení nahradí novým typem dohody o výkonu pěstounské péče, kterou budou vázáni všichni pěstouni.

7.2.1 Změny v oblasti zprostředkování

V oblasti zprostředkování pěstounské péče a osvojení se **ruší kompetence Ministerstva práce a sociálních věcí** v této oblasti. Ministerstvo již nebude zprostředkovávat náhradní rodinnou péči ani vést evidenci uchazečů. Tímto krokem vláda ČR plánuje zkvalitnit spolupráci mezi jednotlivými krajskými úřady, čímž pádem by zařazení MPSV do procesu zprostředkování bylo nadbytečné. Nyní bude ministerstvo pouze podávat podněty krajským úřadům ke zprostředkování (Novela zákona, § 24d). Dále bude Ministerstvo provádět nové odborné posouzení žadatelů v případě odvolacího řízení (Novela zákona, § 27, odst. 8). Tím pádem se již nebude MPSV postupovat spisová dokumentace dítěte či žadatele, kterou vede krajský úřad, v případě nezprostředkování pěstounské péče v příslušném termínu, nýbrž se postoupí rovnou Úřadu pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. Zároveň se tato doba nově u dětí v evidenci prodlužuje na šest kalendářních měsíců a stanovuje se, že dokumentaci o dítěti lze takto postoupit pouze tehdy, pokud je s určitostí zřejmé, že se dítě nepodaří umístit do NRP v České republice (Novela zákona, § 22, odst. 8 a 9).

Dále se ruší **role poradních sborů** v oblasti zprostředkování NRP. Již nebudou zřizovány pro tyto účely, nýbrž budou mít nově v pravomoci plnění úkolů kraje a krajského úřadu na úseku sociálně-právní ochrany nebo úkolů MPSV na témže úseku. Jejich působnost se jim kompletně změní. Poradní sbory budou mimo jiné spolupracovat *„na vytváření programů a koncepcí kraje v oblasti zajištění a rozvoje služeb pro rodiny s dětmi, náhradní rodinné péče, prevence sociálně patologických jevů a vytváření*

předpokladů pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí“ (Novela zákona, § 38a, odst. 1, písm. a). Poradní sbory se z oblasti zprostředkování NRP vyjmuly proto, že nově se bude při zprostředkování přihlížet k výsledkům odborného posouzení dítěte i žadatelů a k individuálnímu plánu ochrany dítěte a dále se budou pořádat případové konference (Novela zákona, § 24, odst. 1). Činnost poradních sborů v této oblasti by tedy byla víceméně nadpočetnou.

Spisová dokumentace žadatele o pěstounskou péči nebo osvojení, kterou vede obecní úřad obce s rozšířenou působností, bude kromě standartních dokumentů nově obsahovat i opis z evidence Rejstříku trestů vedené ve státech, kde se žadatel zdržoval nepřetržitě po dobu alespoň tří měsíců a to v době od jeho patnácti let do podání žádosti (Novela zákona, § 21, odst. 5, písm. d). Menší změna nastává i v evidenci osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu, která bude od příštího roku obsahovat rovněž *„údaje o charakteristice a počtu dětí, kterým je osoba v evidenci schopna poskytovat pěstounskou péči na přechodnou dobu“* (Návrh zákona, § 27a, odst. 3, písm. f).

Dosavadní právní úprava nestanovovala **minimální rozsah přípravy**, proto se přípravy v jednotlivých regionech liší. Rozdíly jsou jak v délce, tak v náplni přípravy. Novela zákona o SPOD řeší tento problém z obou hledisek. Co se týče časového hlediska, tak přípravu pro klasickou PP zakotvuje v rozsahu min. 48 hodin, u PP na přechodnou dobu se doba přípravy prodlužuje na 72 hodin (Novela zákona, § 11, odst. 2, písm. a). Delší příprava osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu je nutná, protože PPP je psychicky náročnější než klasická PP. Pěstouni musí být schopni dítěti projevat citovou náklonnost, ale zároveň si od dítěte musí držet určitý odstup. Ocitají se tak v kruhu citové ambivalence. Náplň příprav nyní stanovuje prováděcí vyhláška, která definuje osm tematických okruhů, kterým se má příprava věnovat. Jedná se o sebezpoznání žadatelů, poznání a naplňování práv a potřeb přijatých dětí, spolupráci s odborníky, komunikaci s dítětem, rozvoj schopností a zájmů dítěte, uspokojení jeho citových, vývojových, sociálních i vzdělávacích potřeb, styk přijatého dítěte s biologickou rodinou a rovněž se příprava dotýká práce s vlastními dětmi žadatelů (Vyhláška č. 473/2012 Sb., § 3, odst. 1). Dále se nově budou **odborné přípravy účastnit i děti osob vhodných stát se pěstouny**. Dosud se pouze v rámci odborného posouzení hodnotilo, zda jsou děti schopné přijmout do rodiny cizího sourozence, ale důležité je dítě připravit na možné situace, které s přijetím nového dítěte v rodině nastanou. Omezí se tak selhání pěstounství z důvodu nepřijetí dítěte vlastním dítětem pěstouna. Příprava vlastních dětí pěstouna bude probíhat *„přiměřeně*

vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu“ (Novela zákona, § 11, odst. 2, písm. b).

7.2.2 Oblast profesionální pěstounské péče

I v oblasti profesionální pěstounské péče nastanou změny. V první řadě jsou do návrhu zákona **přesunuty důvody pro svěřeni dítěte do PPP**, které jsou v současné době právně upraveny v Zákoně o rodině. Dle zákona jsou tedy děti svěřovány do PPP na „dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat; dobu, po jejímž uplynutí lze podle zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením, nebo po dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba“ (Návrh zákona, § 27a, odst. 7).

Změna se dotkne také evidence osob vhodných stát se pěstouny na přechodnou dobu, neboť do evidence přibude informace o tom, kolika dětem může daný pěstoun péči poskytovat a které děti bude vhodné do jeho péče přiřadit (Novela zákona, § 27a, odst. 3, písm. f).

Dále novela stanovuje soudu povinnost nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda původní důvody pro svěřeni konkrétního dítěte do profesionální PP stále trvají, k čemuž budou soudu sloužit zprávy příslušného orgánu SPOD (Novela zákona, § 27a, odst. 8).

Asi nejdůležitější změnou v oblasti PPP je **stanovení maximální délky** této péče. Dosavadní právní úprava PPP nestanoví její maximální dobu. Někdy se tak stírá rozdíl mezi klasickou PP a profesionální PP, neboť děti v pěstounské péči na přechodnou dobu dosud mohly pobývat i několik let. Nová právní úprava zákona o SPOD maximální dobu přechodné pěstounské péče stanovuje a to ve výši jednoho roku. Jestliže profesionální pěstounská rodina přijme postupně více sourozenců, počítá se roční maximální doba pobytu ode dne přijetí posledního ze sourozenců (Novela zákona, § 27a, odst. 9).

7.2.3 Dávky pěstounské péče

V systému dávek pěstounské péče počítá novela s řadou změn. Nejvýznamnější z nich je vyjmutí dávek ze Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a jejich přesunutí právě do zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Struktura dávek zůstává

víceméně stejná. Do systému dávek pěstounské péče nadále patří opakující se příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna i jednorázový příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla. Nově bude ovšem zaveden **příspěvek při ukončení pěstounské péče**. Co se týče jednotlivých dávek, změnila se především jejich výše, neboť současné vyměření neodpovídalo potřebám pěstounů ani dětí. Dávky vyplácí krajské pobočky Úřadu práce (Novela zákona, § 47t, odst. 3).

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Novela zákona, § 47f - § 47g)

Tento příspěvek dosud náležel každému nezletilému dítěti v pěstounské péči. Novela toto ještě upravuje a dodává, že nárok má každé nezletilé *nezaopatřené* dítě. V případě, že dítě zůstává v péči pěstounů i po dosažení zletilosti a nadále zůstává nezaopatřeným dítětem, má na tento příspěvek taktéž nárok. Nejdéle se však vyplácí do 26 let věku.

Jak jsem již zmiňovala výše, novela počítá se zvýšením jednotlivých dávek pěstounské péče. Nyní činí výše tohoto příspěvku součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40. Jiného koeficientu se použije, jedná-li se o dítě nezaopatřené, dítě dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a to následovně:

- a) u dítěte nezaopatřeného se částka životního minima dítěte násobí koeficientem 2,30,
- b) u dítěte dlouhodobě nemocného koeficientem 2,35,
- c) u dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého koeficientem 2,90 a
- d) u dítěte dlouhodobě těžce zdravotně postiženého se použije koeficient 3,10.

Životní minimum dítěte se dělí dle věku dítěte a to na dítě ve věku do 6 let, na dítě ve věku od 6 do 15 let a dále na děti ve věku od 15 do 18 let (popřípadě do 26 let u nezaopatřených dětí). Pro představu, při částkách životního minima v roce 2012¹³, je příspěvek na úhradu potřeb dítěte u zdravých nezaopatřených dětí stanoven v těchto výších:

- a) u dítěte do 6 let: 4 002 Kč,

---

¹³ Dle nařízení vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima.

- b) u dítěte od 6 do 15 let: 4 922 Kč,
- c) u dítěte od 15 do 26 let: 5 635 Kč.

Novela nyní určuje výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pevných částkách, rozlišených dle věku dítěte. Výše příspěvku bude nově činit:

- a) 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- b) 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- c) 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let a
- d) 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Novela dále počítá i se zvýšením částky příspěvku u dětí, které jsou závislé na pomoci jiné fyzické osoby. Pro větší přehlednost uvádím tabulku č. 1.

Tabulka 1: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte u dětí, závislých na pomoci jiné fyzické osoby

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
6 – 12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
12 – 18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
18 – 26 let	6 750	8 100	8 600	9 000

Zdroj: Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, § 47f, odst. 4.

V příloze B přikládám tabulku, kde jsou porovnané částky příspěvku na úhradu potřeb dítěte v roce 2012, a po nové právní úpravě. Částky jsou rozlišeny dle věku a zdravotního stavu dětí.

Odměna pěstouna (Novela zákona, § 47i - § 47k)

U této dávky zaznamenejme změnu již v osobě, která na ni má nárok. V současné době má tento nárok pouze osoba, které bylo svěřeno dítě do péče, zatímco novela

přiznává tuto dávku nejen osobám pečujícím, ale i osobám v evidenci, tedy pěstounům na přechodnou dobu a to i v případě, že momentálně nepečují o žádné dítě. Nárok ale naopak nebudou mít osoby, které jsou rodiči nebo prarodiči otce nebo matky dětí svěřených jim do péče. Dle důvodové zprávy novely bylo totiž pobírání odměny pěstouna těmito osobami v rozporu s § 88 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, který nám říká: „*Předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Pokud potomci nemohou své vyživovací povinnosti dostát, přechází tato povinnost na předky.*“ Když si tedy prarodiče vezmou svá vnoučata do pěstounské péče, plní tím i svou zákonnou vyživovací povinnost k těmto dětem, což ale neplatí o pěstounech, kteří si vezmou do péče zcela cizí dítě, a proto by prarodičům dětí neměla náležet finanční výpomoc od státu. Ovšem v případech hodných zvláštního zřetele, budou mít i prarodiče dětí nárok na tuto odměnu. Přihlížet se bude zejména k sociálním a majetkovým poměrům prarodičů i ke zdravotnímu stavu dítěte. Toto ustanovení je nutné, neboť prarodiče dětí již nemusí disponovat pracovními schopnostmi a v případě absolutního nenároku by hrozilo, že si prarodiče z finančních důvodů nebudou moci vzít svá vnoučata do péče.

Co se týče výše odměny, momentálně je rovna částce životního minima jednotlivce za každé svěřené nezletilé dítě. V roce 2012 činila výše životního minima jednotlivce 3 410 Kč (v roce 2011 činila 3 126 Kč). Stejně jako u příspěvku na úhradu potřeb dítěte, novela mění odměnu pěstouna na pevné částky, diferencované dle počtu dětí, které má pěstoun v péči a ohled se bere také na zdravotní stav svěřených dětí. Výše odměny u „klasického“ pěstouna bude stanovena ve třech výších:

- a) 8 000 Kč v případě péče o 1 zdravé dítě,
- b) 12 000 Kč v případě péče o 2 zdravé děti,
- c) 20 000 Kč v případě péče o 3 zdravé děti nebo alespoň o 1 dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV.

Pěstounům na přechodnou dobu bude náležet odměna pěstouna ve výši 20 000 Kč a to, jak jsem se již zmínila, i po dobu, kdy nebudou pečovat o žádné dítě. Jestliže budou pěstouni na přechodnou dobu pečovat alespoň o 1 dítě závislé na péči jiné fyzické osoby ve stupni II až IV, zvýší se jim odměna pěstouna na částku 24 000 Kč.

Za každé další dítě svěřené do péče se bude odměna dále zvyšovat o 4 000 Kč. Bude-li tedy „klasický“ pěstoun pečovat o pět zdravých dětí, bude mu odměna vyměřena

ve výši 28 000 Kč. Jak je patrné z výše uvedeného, dočkáme se poměrně razantního zvýšení této odměny.

Odměna pěstouna bude posuzována jako plat, bude tedy sloužit jako vyměřovací základ pro výpočet pojistného na sociální zabezpečení, pojistného na všeobecné zdravotní pojištění a pojistného na úrazové pojištění. Dosud se odměna pěstouna posuzovala jako plat pouze pro pěstouny vykonávající PP v zařízení pro výkon pěstounské péče.

Příspěvek při převzetí dítěte (Novela zákona, § 47l)

Příspěvek při převzetí dítěte se vyplácí jednorázově, za účelem pomoci pěstounům se zvýšenými náklady souvisejícími se svěřením dítěte do jejich péče. Slouží k nákupu ošacení, hygienických potřeb, hraček, v případě školou povinných dětí školních pomůcek a dalších potřebných věcí, které děti přicházející do pěstounské péče postrádají.

Tento příspěvek zůstává vesměs stejný i po chystané právní úpravě. Poupraví se pouze členění výše příspěvku dle věku dítěte, a to konkrétně u druhé skupiny dětí. Nyní jsou v této skupině děti od 6 do 15 let, zatímco novela věk 15 let snižuje na věk 12 let. Výše příspěvku při převzetí dítěte činí:

- a) u dítěte do 6 let 8 000 Kč,
- b) u dítěte od 6 do 12 let 9 000 Kč a
- c) u dítěte od 12 do 18 let 10 000 Kč.

Nárok na něj budou mít pouze „klasičtí“ pěstouni, nenáleží pěstounům na přechodnou dobu.

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla (Novela zákona, § 47m)

Další dávkou je příspěvek na zakoupení motorového vozidla, který slouží k úhradě nákladů spojených s nákupem či opravou motorového vozidla. Podmínkou získání tohoto příspěvku je v současné době péče alespoň o 4 děti a dále je nárok na dávku podmíněn zákazem používání vozidla k výdělečné činnosti. Novela snižuje potřebný počet svěřených dětí k získání příspěvku ze čtyř na děti tři. Jinak vše zůstává stejné.

Výše příspěvku dosahuje 70% z ceny vozidla v případě koupě nebo 70% výdajů na opravu vozu. Současně je ale maximální možná výše omezena do 100 000 Kč. Příspěvek je možné získat opakovaně, ale součet všech získaných příspěvků na zakoupení motorového vozidla nesmí za posledních 10 let přesáhnout částku 200 000 Kč.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče (Novela zákona, § 47h)

Na tento nově zavedený jednorázový příspěvek bude mít nárok dítě v pěstounské péči po dosažení zletilosti. Vyplácí se dnem skončení nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, tedy dnem, kdy jedinec přestává být nezaopatřeným dítětem. Výše příspěvku je stanovena ve výši 25 000 Kč.

Příspěvek byl zaveden kvůli problematice dětí po skončení pěstounské péče. Dosud byly tyto děti ponechány na pospas osudu, nyní jim příspěvek zaručuje určitý peněžitý vklad do počátku samostatného života.

8 Výzkumné šetření

Nedílnou součástí této práce je výzkumné šetření. Rozlišujeme dva základní typy výzkumu – kvantitativní a kvalitativní. **Kvantitativní výzkum** se volí všude tam, kde jde výzkumníkovi o ověřování určité teorie. Na základě testování jím zvolených hypotéz ji buď potvrdí či vyvrátí. Výzkumník v tomto případě zkoumá větší výzkumný vzorek a získaná data statisticky analyzuje. Nejčastější metodou sběru dat jsou dotazníky a různá měření. Naopak **kvalitativní výzkum** slouží k hlubšímu porozumění a popisu daného fenoménu. Nezabývá se čísly, nýbrž textem a slovem. Účelem je získat co nejvíce informací z menšího výzkumného vzorku. Tyto informace výzkumník nejčastěji získává pomocí pozorování, rozhovoru a analýzy dokumentů. V současnosti se ovšem stále více volí kombinace obou přístupů. Tento typ výzkumu se poté označuje jako **smíšené výzkumné šetření**. Kombinovat přístupy lze vícero způsoby. Jedním ze způsobů je například kvantitativní analýza kvalitativně získaných dat (Hendl, 2012).

Pro potřeby této práce jsem zvolila výzkum kvalitativní, právě z důvodů uvedených výše. Účelem mého výzkumu je více porozumět dané problematice a seznámit se s názory výzkumného vzorku na daný jev.

V procesu kvalitativního výzkumu musí být přítomny následující fáze (Šedřová, 2007, s. 54):

1. *stanovení cílů výzkumu,*
2. *vytvoření konceptuálního rámce (obsahuje definici výzkumného problému),*
3. *definování výzkumných otázek,*
4. *rozhodnutí o metodách,*
5. *zajištění kontroly kvality výzkumu,*
6. *sběr dat a jejich organizace,*
7. *analýza interpretace dat,*
8. *formulování závěrů do výzkumné zprávy.*

Nyní jednotlivé fáze konkrétně definuji.

8.1 Stanovení cílů výzkumu

Cíle výzkumu se dle Maxwella (in Šed'ová, 2007) dělí na tři typy: intelektuální, praktický a personální. Ideální je, pokud řešením jednoho výzkumného problému dosáhneme všech tří cílů.

Pro svou práci jsem si zvolila tyto cíle:

- **Intelektuální cíl:** Cílem mé práce je charakterizovat změny pěstounské péče způsobené novelizací zákona o sociálně-právní ochraně a dále odkrýt, jak na tyto změny reagují sociální pracovníci podílející se na náhradní rodinné péči.
- **Praktický cíl:** Získané poznatky mohou sloužit jako materiál pro studenty, kteří se zajímají o náhradní rodinnou péči. Práce jim umožní porovnat, jak fungoval systém pěstounské péče dosud a jaké v něm nastaly změny. Uvidí také, jak se na jednotlivé změny dívají sami sociální pracovníci a budou mít možnost porovnat postoje pracovníka pracujícího na orgánu sociálně-právní ochrany dětí a v nestátní neziskové organizaci.
- **Personální cíl:** Osobním cílem této práce je hlubší porozumění dané problematice. Mým cílem je stát se sociální pracovnící pracující v systému náhradní rodinné péče, tudíž je pro mě důležité se v dané problematice orientovat a uvědomovat si, jaké změny v systému nastaly a co mohou přinést.

8.2 Definování výzkumného problému

Výzkumný problém jasně definuje, čemu se bude daný výzkum věnovat. Mělo by se jednat o problém málo probádaný, o němž potřebujeme získat více informací (Šed'ová, 2007).

V mém případě jsem si výzkumný problém definovala takto: *Názory sociálních pracovníků v Plzni na změny pěstounské péče vyplývající z novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí.*

8.3 Definování výzkumných otázek

Nyní se dostáváme k jádru celého výzkumu. Stanovení výzkumných otázek nám dále zužuje výzkumný problém. Výzkumné otázky nám ukazují cestu, jakou se má výzkum vydat. Typické je stanovení jedné obecnější základní otázky, která se dále štěpí na specifitější podotázky (Šedřová, 2007).

V rámci mého výzkumného šetření jsem si definovala tuto základní výzkumnou otázku: *Jaké postoje zaujímají sociální pracovníci zabývající se náhradní rodinnou péčí v Plzni k novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí a ke změnám pěstounské péče z ní vyplývajících?*

Na základě této základní otázky jsem si definovala následující podotázky:

- 1. Jak se novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí promítne do institutu pěstounské péče?*
- 2. Setkává se novelizace zákona s přijetím u sociálních pracovníků, kteří pracují v systému náhradní rodinné péče?*
- 3. Je podle sociálních pracovníků přijatá podoba zákona řešením stávajících problémů v péči o ohrožené děti, zejména v sekci pěstounské péče?*
- 4. Může se pomocí novely zkvalitnit institut pěstounské péče v České republice?*
- 5. Může vést novelizace zákona k navýšení počtu pěstounů a tím pádem ke snížení počtu dětí v ústavních zařízeních?*

8.4 Stanovení výzkumné metody

Mezi metody, jež se používají v kvalitativním výzkumu, patří pozorování, rozhovor a analýza dokumentů. Pozorování je vhodné zvolit tehdy, jde-li nám o zkoumání lidského chování na veřejných místech. Rozhovor je na místě užít v případě, kdy výzkumníka zajímá, co si zkoumaný vzorek myslí, co cítí apod. (Hendl, 2012). Jelikož cílem mého výzkumu je zjistit, jaké postoje zaujímají sociální pracovníci na novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí, bylo nasnadě zvolit si **rozhovor** jako metodu výzkumu, pomocí něhož bylo snazší získat potřebná data.

V zásadě existuje vícero typů rozhovorů. Mezi nejzákladnější patří (Hendl, 2012):

- *strukturovaný otevřený rozhovor*: má podobu jasně formulovaných otevřených otázek, čímž pádem se jedná o méně pružný typ rozhovoru. Předem formulované otázky mají zabránit přílišným odlišnostem v jednotlivých rozhovorech.
- *rozhovor s návodem*: mnohem pružnější typ rozhovoru. Výzkumník má předem pouze seznam témat, jimž se chce v průběhu dotazování věnovat. Pořadí i přesnou formulaci otázek upravuje dle situace.
- *neformální rozhovor*: jedná se o spontánní dotazování, např. během pozorování. Jednotlivé rozhovory se od sebe velmi liší, tudíž analýza takto vedených rozhovorů je časově náročnější než u jiných typů rozhovoru.
- *fenomenologický rozhovor*: tento typ rozhovoru je zaměřený na pocity a názory zkoumaných jedinců. Je rozdělen do tří částí.
- *narativní rozhovor*: při tomto typu dotazování je zkoumaný pobízen k volnému vyprávění, výzkumník nemá připraveny předem formulované otázky. Nejčastěji se tento typ rozhovoru používá v biografickém výzkumu.
- *skupinová diskuze*: při skupinové diskuzi mohou vyplout na povrch i skutečnosti, které by při standartním rozhovoru zůstaly skryty. Zkoumaní jedinci ve skupině uvolňují své psychické zábrany a snadněji odhalují své postoje a myšlení.

Pro svůj výzkum jsem si zvolila **rozhovor s návodem** jakožto výzkumnou metodu. Měla jsem předem připravený seznam témat, kterým bych se v průběhu rozhovoru ráda věnovala, ale otázky jsem kladla podle situace. Takto připravený seznam témat mi pomohl držet jednotlivé rozhovory stejným směrem, ale zároveň ponechat dostatek prostoru k volnému povídání respondentů. Díky tomu jsem se od respondentů dozvěděla i informace, které by mi v předem připraveném strukturovaném rozhovoru mohli uniknout. Témata jsem si připravila na základě komparace Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a Zákona č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Zaměřila jsem se na změny pěstounské péče a ty, dle mého názoru, nejvýznamnější mi posloužily jako body, kterým jsem se v rozhovoru věnovala.

Co se týče typu otázek, podle Pattona (in Hendl, 2012) existuje šest typů – otázky o zkušenostech a chování, otázky o názorech a hodnotách, otázky o pocitech, otázky o znalostech, otázky o vnímání a otázky demografické a kontextové. Vždy je dobré si předem stanovit, jakým typem otázek se budeme věnovat, jelikož nám to pomůže vést rozhovor potřebným směrem. Vzhledem k cíli mé práce jsem si předem stanovila, že budu klást **otázky o názorech**, které mi umožní zjistit, co si zkoumaný vzorek myslí o zkoumaném fenoménu.

V kvalitativním dotazování je velmi důležitá formulace otázek. Dle Hendla (2012, s. 169) by měly být „*skutečně otevřené, neutrální, citlivé a jasné. Základní snahou při vymyšlení otázek je minimalizovat vnucování určitých odpovědí samou formulací otázky.*“ Vždy klademe pouze jednu otázku a dopřejeme respondentovi dostatek času na odpověď. V případě nejasností nebo potřeby více rozebrat danou odpověď použijeme tzv. sondážní otázky, které slouží k prohloubení odpovědi v určitém směru.

8.5 Charakteristika zkoumaného vzorku

Charakteristika mnou zkoumaného vzorku vyplývá již ze samotného výzkumného problému. Výzkum byl zaměřen na sociální pracovníky, již se nějakým způsobem podílejí na systému náhradní rodinné péči v Plzni. Jednalo se o pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, krajského úřadu a sociální pracovníky pracující v nestátních neziskových organizacích. Součástí vzorku byl také pracovník dětského centra, jenž se na systému náhradní rodinné péče taktéž podílí.

8.6 Analýza získaných dat

Jelikož během kvalitativního výzkumu získá výzkumník větší množství dat, je zapotřebí získaná data nějakým způsobem uspořádat, oddělit potřebné od nepotřebného. „*Při kvalitativní analýze a interpretaci jde o systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, datové konfigurace, formy, kvality a vztahy*“ (Hendl, 2012, s. 223). Tyto společné rysy může získat jednou z metod analýzy kvalitativního výzkumu. Mezi tyto metody patří například transkripce (doslovná, komentovaná či selektivní), návrh kategoriálních systémů, vytváření typologií či rámcová analýza (Hendl, 2012).

Osobně jsem si pro svůj výzkum zvolila metodu **rámcové analýzy**, jež byla vyvinuta anglickými výzkumníky Ritchiem a Spencerem, jejichž záměrem bylo usnadnění systematického prozkoumávání získaných kvalitativních dat. Autoři zastávali názor, že nejprve je nutné si data pečlivě roztřídit a zredukovat a následně je interpretovat. Výzkumník si na základě provedeného výzkumu vytvoří témata a kategorie, které vycházejí ze získaných dat a obsahové podobnosti těchto dat a následně k těmto tématům a kategoriím přiřadí jednotlivá data. Tento postup se zaznamenává do tabulky, čímž se získaná data zpřehlední a je snadnější jejich následná interpretace (Hendl, 2012).

8.7 Interpretace výsledků šetření

Na základě uskutečněných rozhovorů, z nichž každý trval zhruba 70 – 90 minut a na základě nashromážděných dat jsem si v rámci jejich analýzy vytvořila následující kategorie: celkový pohled na novelizaci, podpora ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí, dohody o výkonu pěstounské péče, standardy kvality poskytování sociálně-právní ochrany dětí, hodnocení situace dítěte a rodiny a individuální plán ochrany dítěte, dávky pěstounské péče a nábor nových pěstounů. Tyto kategorie jsem si zvolila, jelikož se jednalo o témata nejčastěji se v rozhovorech objevující.

Celkem byly rozhovory uskutečněny s pěti sociálními pracovníky. Bohužel z důvodu časové vytíženosti všech sociálních pracovníků právě v důsledku novelizace zákona se mi nepodařilo uskutečnit rozhovory s více pracovníky.

Celkový pohled na novelizaci

V zásadě by se dalo říci, že novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí byla sociálními pracovníky vítaná. To, že je systém péče o ohrožené děti v naší zemi v nevyhovujícím stavu, je veřejně známá pravda. Otázkou ovšem je, zda je vítaná novela právě v takovém znění, v jakém byla přijata.

V této věci je vidět rozdíl mezi stanoviskem státních pracovníků a pracovníků nestátních neziskových organizací. Bez pochyby kladnější stanovisko zastávají pracovníci nestátních neziskových organizací. Tyto organizace za novelizaci bojovali, jsou rádi za její přijetí a doufají, že novelizace povede k lepší péči o ohrožené děti v České republice. Pracovníci OSPODu či krajského úřadu novelizaci také vítají, ovšem s tím rozdílem, že jim celý proces připadá zbrklý. Novela sice byla projednávána delší dobu, ale přijata byla

koncem listopadu s tím, že platnosti nabývá již prvním lednem. Pracovníci tedy měli pouhý měsíc na přípravu. Nejdříve dlouho nebylo nic, nevědělo se, zda bude novela vůbec přijata a poté zase bylo všechno honem, honem.

Dále se sociálním pracovníkům nezamlouvá, že byla novela připravena na základě britského modelu systému péče o ohrožené děti. Anglie má jiné tradice, jinou historii než my, tudíž zavést v naší zemi takový systém péče o ohrožené děti jako funguje v Anglii, nebude jednoduché. Pracovníci si ani nejsou jisti, zda profesionalizace pěstounské péče tak, jak je nastavená v Anglii, u nás vůbec může fungovat. Dle nich měla novelizace spíše vycházet z tradic a historie našeho státu, popřípadě ze slovenských či německých zemí, což jsou země, s nimiž sdílíme určitou společnou historickou zkušenost. V naší zemi je jiný pohled na pěstounskou péči, naše společnost není vůči ní tak otevřená, proto profesionalizace pěstounství u nás nebude tak snadná.

Nicméně pro náhradní rodinnou péči přinesla novelizace spíše pozitiva než negativa. Velkým plusem je podpora pěstounských rodin, neboť to u nás chybělo. Ovšem na druhou stranu byla tato podpora vytvořena na úkor podpory sanace biologické rodiny. V současné době vzniká hodně organizací na podporu pěstounské péče, ale jen málo organizací se věnuje sanaci biologické rodiny. Přitom tyto dva fenomény by měly jít ruku v ruce. Jen s propracovaným systémem sanace rodiny a dostatečnou podporou pěstounské péče bude v ústavní péči nuceno vyrůstat minimum dětí a to je přeci to, oč by měla Česká republika usilovat.

Ale jak poznamenal jeden pracovník, sociální pracovník ve státní sféře není od toho, aby se mu to zamlouvalo nebo nezamlouvalo. Je to svým způsobem státní úředník, který novelizaci musí přijmout takovou, jaká je a plnit nově zadané úkoly. Třebaže některé věci v souvislosti s novelou nejsou zajištěny, tak jak by měly být, myšlenku podpory pěstounství stoprocentně vítají a kladně hodnotí.

Podpora ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí

Toto je zřejmě nejproblematičtější otázka celé novelizace. Stejně stanovisko k této věci zaujímají jak pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí či krajského úřadu, tak sociální pracovníci zabývající se náhradní rodinnou péčí v neziskových organizacích.

Bohužel musím konstatovat, že dle dotázaných sociálních pracovníků byla podpora ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí takřka nulová. Ministerstvo zhotovilo znění

novely, to si prosadilo, ale nezajistilo spoustu věcí, které s novelizací souvisí. Nejvíce na to asi doplácí sociální pracovníci OSPODů, i když novelizace se samozřejmě dotýká všech pracovníků. Novelizace pro ně především v této počáteční fázi představuje obrovské břemeno, velký nárůst práce. Nově teď musí sestavovat dohody o výkonu pěstounské péče a to nejen s novými pěstouny, ale rovněž s již zaběhnutými pěstouny. Dále jim přibyl nový desetistránkový formulář hodnocení situace dítěte a rodiny, jehož výsledkem je sestavení individuálního plánu ochrany dítěte. Na základě vyhlášky k zákonu si musí sestavit standardy kvality poskytování sociálně-právní ochrany. Jak říkám, v počáteční fázi platnosti zákona to pro ně představuje spousty práce navíc. A ministerstvo jim tuto práci nikterak neulehčuje.

Například co se nového systému hodnocení situace dítěte a rodiny týče, tak nebylo ministerstvo schopné včas dodat pracovníkům OSPODu formulář k tomuto hodnocení. A když jim ho dodalo, tak bylo v takovém formátu (pdf), že se do něj nedalo nic vpisovat a pracovníci si jej museli vytisknout a hodnocení vypisovat ručně. Posléze ministerstvo tuto chybu napravilo a formulář poskytlo ve správném formátu, ale pracovníci narazili zase na jinou překážku a to na nedostatek místa k popsání celé rodinné situace. Takže když má pracovník k řešení nějakou problematickou rodinu, nemá dostatek prostoru na popsání celé problematické rodinné situace. Všechny tyto faktory jsou sice problémy malého formátu, ale ve svém důsledku akorát přidělávají práci navíc.

Dále na straně ministerstva sociální pracovníci OSPODu narazili na problém ohledně školení. Nová právní úprava zákona platí již od začátku ledna. Od prvního ledna tedy pracovníci musí uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče a vyhodnocovat dítě a rodinu dle nového formuláře. Ovšem ministerstvo teprve na konci února rozeslalo pracovníkům OSPODu pozvánku na školení ohledně tohoto vyhodnocování dítěte a rodiny. Toto školení bude v Plzni probíhat v první půli dubna, tedy tři měsíce po začátku platnosti zákona. Ministerstvo tedy zhotoví nový systém hodnocení, ale otálí s proškolením těch, kteří toto hodnocení budou provádět. Navíc ministerstvo omezilo kapacitu tohoto školení. Celková kapacita pracovníků v Plzeňském kraji, které ministerstvo plánuje proškolit je 45 lidí, z toho 13 pracovníků připadá na Plzeň. Reálně ovšem jenom v Plzni pracuje na úseku sociálně-právní ochrany dětí zhruba 30 pracovníků (v celém Plzeňském kraji je cca 60 pracovníků na tomto úseku). Otázka, kterou si logicky kladou tito pracovníci, zní: co těch zbývajících 17 pracovníků? Kdo proškolí tyto pracovníky? Ministerstvo kapacity navýšit odmítá.

Jak vyplynulo z rozhovorů, ministerstvo práci sociálním pracovníkům nikterak neulehčuje, naopak v některých případech práci ještě přiděluje. Je to také proto, že je celý proces novelizace značně hektický, nedostatečně časově připravený. Všichni jsou teď zahlceni prací a hrozí, že kvantita bude převažovat nad kvalitou. Ústředním problémem je především ta časová nepřipravenost, neboť byl pouhý měsíc na přípravu a ministerstvo teprve v lednu začalo zpracovávat dotazy a vypracovávat potřebné metodiky.

Dohody o výkonu pěstounské péče

Dohody o výkonu pěstounské péče jsou dalším tématem, jež u sociálních pracovníků vyvolává určité nevole. Samotná existence dohod je v pořádku, ta nevolí nevyvolává. Ovšem to, co stojí za dohodami již ano. Pracovníci kritizují především neinformovanost pěstounů ohledně dohod. V médiích proběhla de facto pouze masová propagace finanční otázky pěstounství a na to navazující otázka náboru nových pěstounů. Před přijetím zákona bylo hodně slyšet, že pěstounská péče se stane profesí, bude za ni pobírán plat, jehož výše se radikálně zvýší. Bylo hodně slyšet i o náboru nových pěstounů, přičemž ti byli lákáni především na tu finanční stránku věci. Ovšem o nutnosti sepsat dohody o výkonu pěstounské péče nepadla téměř ani zmínka.

Na tento problém pracovníci naráží především u stávajících pěstounů. Tyto pěstouny nikdo nepřipravil na to, že budou muset sepsat nějakou dohodu. Tito pěstouni žili v přesvědčení, že se to týká pouze nových pěstounů. Z pohledu těchto pěstounů je to byrokratický zásah do jejich rodiny. Nechápu, proč teď musí něco sepsat, proč jim zase bude někdo zasahovat do rodiny a kontrolovat její fungování. Pracovníci se shodli, že právě to je na dohodách největší problém. Sepsat dohodu není problém. Problém je přesvědčit pěstouny, že se o žádné zásahy nejedná a že dohodu sepsat musí. Buď dobrovolně s tou organizací, kterou si sami vyberou, nebo bude dohoda sepsána na základě správního rozhodnutí.

Dále v souvislosti s dohodami pracovníci zmiňovali, že je celý koncept připraven příliš zbrkle. Dle zákona mohou pěstounské rodiny sepsat dohodu o výkonu pěstounské péče buď s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun trvalý pobyt nebo s obecním úřadem, obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu pěstoun nemá trvalý pobyt, s krajským úřadem nebo také s pověřenou osobou. Pěstouni si tedy mohou vybrat, s kým dohodu uzavřou. Ale v Plzni není dostatek

organizací, které by mohli dohodu sepsat. Nebyl čas na přípravu, na vznik takovýchto organizací. V Plzni jsou cca 4 nestátní neziskové organizace, které mají pověření k sepsání dohod o výkonu pěstounské péči, přičemž každá z nich může v rámci svých možností sepsat dohodu se zhruba deseti až patnácti rodinami. Ale v Plzni je zhruba 130 pěstounských rodin, se kterými je potřeba dohody uzavřít. Na sepsání dohod tedy není dostatečné personální zabezpečení. Ministerstvo nezajímá, kdo to bude dělat, ale udělat se to musí, přičemž personální sílu, nejlépe účetní, k tomu nezajistí. Sociální pracovníci se tedy obávají, aby v budoucnu nebyli z části také účetní.

A dalším problémem dle sociálních pracovníků v této oblasti je zákonem stanovená třicetidenní lhůta na sepsání dohody o výkonu pěstounské péče. Dle zákona musí být dohoda uzavřena do třiceti dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěřením dítěte do pěstounské péče, nebo bude dohoda uzavřena správním rozhodnutím. Podle pracovníků se ale jedná o dosti nereálnou lhůtu vzhledem k tomu, že oznámení o právní moci rozhodnutí o výkonu pěstounské péče chodí do OSPODů se zpožděním, někdy i čtrnáctidenním až třítýdenním. Pracovníci se shodli, že je to fyzicky nemožné, že by lhůta měla být rozhodně delší.

Standardy kvality poskytování sociálně-právní ochrany dětí

Dalším bodem, ke kterému se sociální pracovníci často vyjadřovali, jsou standardy kvality poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Co se týče sociálních pracovníků nestátních neziskových organizací, tak pro ně de facto žádnou velkou změnu nepředstavují. Jako poskytovatelé registrovaných sociálních služeb se již teď musejí řídit standardy kvality sociálních služeb dle vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Takže v rámci standardů kvality již pracují a pouze přijmou ke stávajícím standardům standardy nové.

Změna se týká vesměs pouze sociálních pracovníků OSPODů. Ti se na standardy dívají dvojitým způsobem. Některé věci stoprocentně kladně vítají a některé jim naopak připadají zbytečné. Zaručeně ku prospěchu je stanovený počet spisů, které má mít sociální pracovník na starosti. Ovšem zároveň dodávají, že v reálu je to spíše nemožné splnit a to z důvodu nedostatečného personálního zajištění. Standardy sice stanoví, že na úseku sociálně-právní ochrany dětí má pracovat více zaměstnanců a jeden z nich má mít na starost maximálně 80 rodin (v případě pěstounství má mít jeden pracovník maximálně na

starost 40 pěstounských rodin), ale zároveň neposkytnou finanční prostředky, aby si orgán sociálně-právní ochrany mohl dovolit dostatek zaměstnanců. OSPOD spadá pod státní správu, systém sociálně-právní ochrany dětí je celý hrazen státem, proto si OSPOD může dovolit přijmout pouze tolik zaměstnanců, na kolik mu stát poskytne finance. Plzeňský magistrát v posledních dvou letech obdržel státní dotace v nižší sumě, než jakou reálně za rok potřebuje. Stát sice zpětně deficit dokryl, ale děje se tak až po půl roce, tudíž obce musí půl roku sociálně-právní ochranu dotovat ze svého. Nikde ale není záruka, že stát daný deficit dokryje, proto obce personál raději nenavyšují. Jak říkají sociální pracovníci, myšlenka omezeného počtu spisů na osobu je sice krásná, ale v reálu spíše nesplnitelná. Alespoň do té doby, dokud stát nezajistí potřebné finanční a tím i personální zajištění.

Nicméně se ve standardech najdou i taková kritéria, která se již s kladným přijetím nesečkáávají. Některá kritéria přijdou pracovníkům spíše zbytečná. Konkrétně například kritéria ohledně psaní stížností či nabírání zaměstnanců. Tyto záležitosti se v současnosti řídí dle směrnic magistrátu, jimiž je OSPOD také vázán. Proto sociální pracovníci nevidí důvod, proč tato pravidla sepisovat zvlášť pro OSPOD, když jsou dány takto obecně pro všechny zaměstnance magistrátu. Navíc směrnice pro nabírání nových zaměstnanců jsou obsaženy také v Zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Suma sumárum jsou standardy kvality v některých záležitostech vnímány spíše jako zbytečná zátěž a administrativní práce navíc.

Hodnocení situace dítěte a rodiny a individuální plán ochrany dítěte

Co se týče nového systému hodnocení situace dítěte a rodiny, již jsem se zmínila, že po té formální stránce se jednalo ze strany ministerstva o nepřipravený projekt. Trvalo, než pracovníci dostali platný formulář a školení bude probíhat s tříměsíčním zpožděním. Zkrátka to na sociální pracovníky působí uspěchaným dojmem bez důkladné přípravy.

Samotné hodnocení a následný individuální plán ochrany dítěte není pro sociální pracovníky žádná novinka. Vždy, když pracovali s nějakou rodinou, měli na základě vyhodnocení rodiny stanovené cíle, co je potřeba v rodině napravit. Ovšem teď je celý proces až příliš zformalizovaný. Formulář na hodnocení situace dítěte a rodiny má deset stránek, což je dle pracovníků zbytečně moc.

Navíc je nový systém vyhodnocování pro pracovníky příliš náročný, především časově, ale také obsahově. Otázky jsou spíše pro vícero odborníků než jen pro sociálního

pracovníka. Jako by se od sociálních pracovníků vyžadovalo, aby byli zároveň právníci, lékaři a psychologové. Především otázek psychologického rázu je tam více než dost.

Dávky pěstounské péče

Díky novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně se v současné době zvýšily částky dávek pěstounské péče. Zvýšení zaznamenala odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Současně s tím se nově odměna pěstouna posuzuje pro účely zdravotního a sociálního pojištění a daní jako plat. Tato část zákona byla v médiích delší dobu masově propagována.

Ovšem co propagováno nebylo, je, že uvedené částky jsou hrubého charakteru. V konečném výsledku tedy zvýšení dávek není tak rapidní, jak se propagovalo. Sociální pracovníci zmínili, že plzeňské pěstouny to zaskočilo, částkou byli překvapeni, neboť předpokládali, že dostanou přesně takovou částku, jaká je uvedena v zákoně. Suma sumárum tedy zvýšení dávek mělo být dle pracovníků ještě vyšší. Alespoň, aby se daná částka po odečtení jednotlivých faktorů rovnala těm nyní uvedeným částkám. Jak poznamenala jedna sociální pracovnice, pěstouni dělají něco ušlechtilého pro stát a stát by je měl nějakým způsobem ohodnotit. Pokud chceme od pěstounů vysokou kvalitou, musíme za ni také přiměřeně zaplatit. Dnes se po pěstounech chce soustavné vzdělávání a profesionální péče a k tomu je zapotřebí kvalitní finanční zázemí.

Dalším sporným bodem v této věci je dle sociálních pracovníků krajského úřadu zavedená forma vyjmutí prarodičů z oprávněných osob na odměnu pěstouna. V současné době mají na odměnu nárok ti prarodiče, kteří mají v péči alespoň tři děti. Sociálním pracovníkům toto připadá nešťastné, neboť je to nespravedlivé vůči těm prarodičům, kteří mají v péči „pouze“ děti dvě. Sami pracovníci na krajském úřadě během připomínkového řízení navrhovali, aby prarodičům odměna přisuzována nebyla, jelikož je k dětem pojí více než jen pěstounská péče. Je to jejich krev, je jejich povinností se o svá vnoučata postarat. Dalším důvodem, proč navrhovali, aby se prarodičům odměna pěstouna nepřiznávala, bylo zajištění jakési spravedlnosti pro prarodiče, kteří svá vnoučata vychovávají na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jiné osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině). Tito prarodiče nedostávají žádné odměny, ani příspěvek na úhradu potřeb dítěte. O svá vnoučata se starají na své náklady. Pracovníci v této souvislosti tedy navrhovali, aby se sjednotilo posuzování těchto případů a aby všechny děti byly svým prarodičům svěřovány

do pěstounské péče, přičemž by jim z důvodu příbuzenského vztahu k dítěti nenáležela odměna pěstouna, ale zároveň by alespoň pro děti dostávali příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tento návrh však přijat nebyl, tudíž sociální pracovníci s tímto pojetím odměn pěstouna spokojení nejsou.

Nábor nových pěstounů

Posledním tématem, o které jsem se zajímala, je nábor nových pěstounů. Vláda doufala, že s novelizací zákona přibudou noví žadatelé o pěstounskou péči. Získat nové pěstouny je de facto i jedním z cílů celé novelizace. Proto byla také v poslední době pěstounská péče medializována, hodně se hovořilo o tom, že se pěstounská péče stane zaměstnáním a doufalo se, že to přiláká nějaké zájemce. Sociální pracovníci potvrdili, že to sice nové zájemce přilákalo, ale chyběla u nich hlubší motivace. Nedá se říci, že by se u zájemců jednalo čistě jen o finanční motivaci k pěstounství, ale tento faktor zajisté sehrál velkou roli v rozhodnutí stát se pěstounem. Nicméně tyto zájemci si celou věc posléze rozmysleli, či jejich žádost byla zamítnuta. Dále pracovníci konstatovali, že větší zájem zaregistrovali o pěstounskou péči na přechodnou dobu, avšak ani tyto zájemci ve svém rozhodnutí nesetřvali. Pracovníci jsou tedy vůči velkému nárůstu pěstounů spíše skeptičtí. Nicméně zákon trvá teprve tři měsíce, teprve časem se ukáže, zda se počet pěstounských rodin zvýší.

8.8 Závěr výzkumného šetření

Na začátku výzkumného šetření jsem si zadala tři cíle výzkumu – intelektuální, praktický a personální, jichž se mi doufám podařilo dosáhnout. Intelektuální cíl spočíval v charakterizování jednotlivých změn v systému náhradní rodinné péče v důsledku novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí a to se mi podařilo dosáhnout komparací původního zákona o sociálně-právní ochraně dětí s jeho novelou. Jednotlivé změny jsou popsány v sedmé kapitole této bakalářské práce. Pro připomenutí, mezi nejvýznamnější změny v pěstounství patří sepisování dohod o pěstounské péči a s tím spojená stanovená práva a povinnosti pěstounů, stanovení maximální délky doby výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, stanovení minimální časové délky přípravy žadatelů o pěstounskou péči či navýšení částek dávek pěstounské péče a také rozhodnutí o tom, že pěstounská péče bude mít statut zaměstnání. Druhá část tohoto cíle spočívala v odkrytí názorů sociálních

pracovníků zabývajících se náhradní rodinnou péčí na tyto změny. Nástrojem ke splnění tohoto cíle mi byly provedené rozhovory se sociálními pracovníky v Plzni, jejichž výsledek je shrnut v předešlé podkapitole. Ve zkratce lze říci, že plzeňští sociální pracovníci novelu zákona s menšími výhradami přijali a vidí v ní určitou změnu k lepšímu.

To, zda se mi podařilo naplnit praktický cíl, tedy, aby získané poznatky sloužily studentům, kteří se zajímají o náhradní rodinnou péči, sama posoudit nemohu. Teprve studenti, kteří do mé práce nahlédnou, mohou konstatovat, zda jim práce přinesla žádané poznatky a posunula jejich orientaci v dané problematice zase o kousek dál. Mohu pouze doufat, že má práce bude sloužit jako nápomocný studijní materiál, bude studentům ku prospěchu a obohatí jejich znalosti.

Co se týče mého personálního cíle, mohu konstatovat, že byl naplněn. Musím přiznat, že ačkoli se o náhradní rodinnou péči již od počátku studia zajímám, měla jsem v mnohých ohledech naivní představy a také mezery ve vědění. Rozhovory se sociálními pracovníky mi umožnily poznat, jak funguje pěstounství v reálném životě, a postavily mě pevněma nohama na zem. Myslela jsem si, že novelizace je velkou změnou k lepšímu a během jejího teoretického studia jsem v ní viděla samá pozitiva. Díky provedeným rozhovorům jsem si uvědomila, že novela má i své stinné stránky. Nemyslím teď samotné změny, nýbrž to, co stojí za celou novelizací. Především mě překvapila podoba podpory ze strany ministerstva a nepřipravenost mnoha věcí. Psaní této práce rozšířilo moje znalosti o problematice NRP, což mi určitě pomůže v mém budoucím profesním životě.

Závěr

Institut sociálně-právní ochrany dětí je v každé zemi nesmírně důležitý. Jeho kvalita ovlivňuje další život těch, kterých se týká – dětí. Kvalitně nastavený systém zamezuje odebrání dětí z rodin tím, že se v rámci prevence intenzivně pracuje na sanaci biologické rodiny dítěte. Zároveň těm dětem, u kterých bohužel muselo nastat jejich odebrání z rodin nebo jejichž rodiče zemřeli, umožňuje vyrůstat v náhradním rodinném prostředí namísto toho, aby zbytek svého dětství strávily v ústavních zařízeních. Kvalitně nastavený systém se projevuje minimem dětí umístěných v ústavní péči a dostatečnou sítí preventivních služeb pro rodiny či dostatkem náhradních rodin a podpůrných služeb pro ně.

Takto nastavený systém péče o ohrožené děti bohužel zatím v České republice nenajdeme. V naší zemi chybí kvalitní podpora a sanace biologické rodiny, málo se dbá na prevenci. Často případů se řeší pouze tzv. od stolu a až, když je pozdě a je nutno odebrat dítě z rodiny. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je nedostatečné personální zajištění péče o ohrožené děti. Sociální pracovníci jsou často zavaleni prací a připadá na ně neskutečné množství případů. Důsledkem toho je velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních, přičemž některé z těchto dětí zůstávají v ústavní péči až do nabytí své zletilosti. Chybí zde dostatek pěstounských rodin, mezi počtem umístěných dětí a počtem pěstounů je značný nepoměr.

Vláda České republiky si je těchto problémů vědoma, tudíž přistoupila k transformaci systému sociálně-právní ochrany dětí. Velkou změnu si slibovala od novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon v novém znění platí od ledna letošního roku. Ve své práci jsem zmínila největší změny, které v systému sociálně-právní ochrany dětí nastanou, přičemž jsem se na ně podívala z pohledu pěstounské péče. Musím zde ale podotknout, že změny nenastaly pouze v institutu pěstounské péče, nýbrž novelizace se dotkla například také osvojení či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jednalo se tedy o komplexní změnu systému sociálně-právní ochrany dětí.

Bohužel, vzhledem k tomu, že v době dokončení této práce platil zákon pouze tři měsíce, nebylo možné zjistit, zda byla novelizace skutečně tak velkou změnou k lepšímu a zda přinese kýžené výsledky. To ukáže až čas. Nicméně zatím lze konstatovat, že jak už to bývá, každá mince má dvě strany a také novela má své silné i slabé stránky. Její silnou stránkou je bezpochyby podpora pěstounské péče. Pěstounské péče je zapotřebí si vážít a podpořit její postavení ve společnosti. Do pěstounské péče bývají často umísťováni děti

s určitými výchovnými problémy, péče o ně bývá složitá, tudíž je nezbytné poskytnout jim podporu a možnosti pomoci. Naopak její slabou stránku bychom mohli najít v tom, že opomenula podporu sanace biologické rodiny, i když by tyto dva instituty měly jít ruku v ruce.

Závěrem lze říci, že spíše než negativa převažují v novelizaci pozitiva. Výsledkem toho snad bude kvalitnější péče o ohrožené děti, menší počet dětí umístěných do ústavní péče a více pěstounských rodin.

Resumé

Bakalářská práce na téma *Názory sociálních pracovníků v Plzni na změny pěstounské péče vyplývající z novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí* je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Cílem práce je seznámit se s novelizací zákona o sociálně-právní ochraně dětí, přičemž větší pozornost je věnována institutu pěstounské péče a změnám, jež v tomto institutu v roce 2013 nastaly.

Teoretická část je rozdělena do sedmi kapitol. První kapitola seznamuje čtenáře se systémem sociálně-právní ochrany dětí v České republice. Následující kapitola se věnuje popisu náhradní rodinné péče jakožto jednoho z nástrojů sociálně-právní ochrany dětí. Ve třetí a čtvrté kapitole je blíže charakterizována pěstounská péče a to jednak z jejího historického hlediska a jednak z pohledu zprostředkování pěstounské péče. Následující tři kapitoly se věnují procesu novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Čtenář je seznámen s jednotlivými důvody novelizace i současnými změnami v systému a nově zavedenými fenomény.

Obsahem praktické části je interpretace výzkumného šetření, které je zaměřeno na vnímání novelizace zákona sociálními pracovníky v Plzni, kteří se zabývají náhradní rodinnou péčí. Autorka práce se zaměřila především na názory těchto pracovníků na současné změny pěstounské péče. Potřebné informace pro zpracování výzkumného šetření autorka získala na základě provedených rozhovorů.

Summary

Bachelor thesis *Opinions of social workers in Pilsen on changes in foster care resulting from the amendment of the Act on Social and Legal Protection of Children* is divided into two parts, theoretical one and practical one. The aim of this work is to get acquainted with the amendment of the Act on Social and Legal Protection of Children. More attention is given to foster care and changes in this institute in 2013.

The theoretical part is divided into seven chapters. The first chapter introduces the reader to the system of social and legal protection of children in the Czech Republic. The next chapter is devoted to the description of foster care as a tool of social and legal protection of children. In the third and fourth chapter is characterized foster care in more detail, both from its historical perspective and from the mediation of foster care. The next

three chapters are devoted to the process of amending the act on social and legal protection of children. The reader is acquainted with the particular reasons for amendments and also with the changes and the new phenomenon in the system.

The practical part is the interpretation of the research on how social workers who deal with foster care perceive amendment of the act in Pilsen. The author focuses primarily on the opinions of these workers to the current changes of foster care. The information needed for processing the survey author gained through the interviews.

Seznam použitých zdrojů

Legislativní dokumenty:

1. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
2. Úmluva o právech dítěte.
3. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
5. Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ze dne 04. 05. 1973.
6. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Bibliografie:

1. GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
2. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 408 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
3. KAHOUN, Vilém a ŠIMÁK, Martin. Sociálně-právní ochrana dětí. In: KAHOUN, Vilém a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
4. KOLEKTIV AUTORŮ. *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z X. celostátního semináře Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010*. 1. vyd. Brno: Triada, 2010, 87 s. ISBN 978-80-254-8745-7.
5. KOLEKTIV AUTORŮ. *Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008, 105 s. ISBN 978-80-254-2683-8.
6. KOLEKTIV AUTORŮ. *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008, 126 s. ISBN 978-80-87146-05-7.

7. KOLEKTIV AUTORŮ. *Otázky z oblasti pěstounské péče: vzdělávání pro pěstouny a zájemce o pěstounskou péči*. 1. vyd. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2010, 34 s. ISBN 978-80-86396-55-2.
8. KOLEKTIV AUTORŮ. *Pěstouni mají právo na služby: praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2007, 241 s.
9. KOLEKTIV AUTORŮ. *Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999, 224 s. ISBN 80-85529-66-1.
10. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-717-8304-8.
11. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
12. MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. Rodičovství. In: MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
13. NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009, 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.
14. SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003, 144 s. ISBN 80-86552-62-4.
15. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
16. ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.
17. ŠEĐOVÁ, Klára. Proces kvalitativního výzkumu a jeho plánování. In: ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

18. KOLDINSKÁ, Kristina. Sociálně-právní ochrana. In: TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. 2. přepr. vyd. Praha: Portál, 2009, 304 s. ISBN 978-80-7367-483-0.
19. VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. 1. vyd. Tišňov: Scan, 2010, 124 s. ISBN 80-86620-20-4.

Internetové zdroje:

1. Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online]. [cit. 13. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analyza.pdf>
2. Legislativní proces [online]. [cit. 25. 5. 2012]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/cotoje/co-je-legislativni-proces--59870/tmplid-560/>
3. Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče [online]. [cit. 11. 5. 2012]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf
4. Náhradní rodinná péče [online]. [cit. 25. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_peceI.html
5. Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. [cit. 11. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf
6. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. [cit. 11. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf
7. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2011 [online]. [cit. 20. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>
8. Sněmovní tisk 564: novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí [online]. [cit. 9. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=564>

9. Stanovisko prezidenta k zákonu, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony [online]. [cit. 9. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=122985>
10. Životní a existenční minimum od 1. 1. 2012 [online]. [cit. 12. 6. 2012]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků:

Obrázek 1: Přehled typů náhradní rodinné péče..... 14

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte u dětí, závislých na pomoci jiné fyzické osoby..... 52

Seznam grafů:

Graf 1: Počet dětí do tří let umístěných v dětských domovech..... 35

Seznam příloh

Příloha A: Formy náhradní rodinné péče	I
Příloha B: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte před a po novele.....	II

Příloha A: Formy náhradní rodinné péče

	Vztah k dítěti (kdo se může nebo nemůže stát pečující osobou určitého typu)	Práva a povinnosti pečující osoby (zastupující)	Výhody pro dítě	Odměna pro pečující osobu	Dávky pro děti (Peněžitá pomoc v mateřství (zvláštní úprava))	Práva a povinnosti původní rodiny
Svěření do péče jiné osoby než rodiče – § 45 zákona o rodině	Příbuzný nebo dítěti známá osoba	Péčuje, vychovává a další práva a povinnosti jsou vymezeny soudním rozhodnutím	Dítě zůstává v původní rodině nebo u známých osob	Žádná	Výživné a běžné dávky pro rodinu s dětmi ze soc. systémů	Trvá výživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je omezena soudním rozhodnutím
Osvojení (adopce)	Podle ustálené soudní praxe se osvojitelem nemůže stát příbuzný prarodič nebo sourozenec dítěte a mezi osvojitelem a osvojenecem musí být přiměřený věkový rozdíl	Plná rodičovská zodpovědnost	Dítě získává novou rodinu se vším všudy, dostává se na úroveň biologických dětí svých osvojitelů, osvojitelé mají výživovací povinnost k němu, ono k nim, dědičí po sobě navzájem	Žádná	Běžné dávky pro rodinu s dětmi ze soc. systémů. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Příbuzenské vztahy k původní rodině zanikají
Poručení s péčí	Příbuzný nebo dítěti známá osoba či osoba zarazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Péčuje o dítě, vychovává a zastupuje dítě a spravuje majetek dítěte. Podléhá dozor soudu a k některým rozhodnutím je třeba souhlas soudu.	Dítě není v ústavu a má možnost vyřítat v rodinném prostředí	Odměna pésto una	Dávky pěstounské péče. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Rodiče mají výživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je pozastavena nebo zrušena
Pěstounská péče	Příbuzný nebo dítěti známá osoba či osoba zarazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Péčuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Dítě není v ústavu a má možnost vyřítat v rodinném prostředí	Odměna pésto una	Dávky pěstounské péče. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá výživovací povinnost
Pěstounská péče na přechodno u dobu	Osoba zarazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP jako vhodná pro tento institut NRP	Péčuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Dítě není v ústavu a má možnost vyřítat v rodinném prostředí	Odměna pésto una	Prozatím běžné dávky pěstounské péče, nová právní úprava PPP se snad již blíží. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá výživovací povinnost
Poručení bez péče	Příbuzný nebo dítěti známá osoba či osoba zarazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Poručník dítě zastupuje a spravuje majetek dítěte, k některým rozhodnutím je třeba souhlas soudu. Pečující osobou může být nadále rodič dítěte nebo může být dítě v péči osoby podle § 45 zákona o rodině nebo v péči pěstounů.	Je vyřešeno zastupování (ochrana zájmů) dítěte	Žádná	-	Rodiče mají výživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je pozastavena nebo zrušena
Opatrovník	Kdokoli, koho určí soud, i právnická osoba – orgán sociálně-právní ochrany dětí	Hájí zájem dítěte, rozsah jeho práv a povinností stanoví soud	Jsou chráněny zájmy dítěte	Žádná	-	Rodičovská zodpovědnost může být omezena

Zdroj: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_pecel.html

Příloha B: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte před a po novele

Stav v roce 2012			Stav po nové právní úpravě		
Věk dítěte	Zdravotní stav	Výše příspěvku v Kč	Věk dítěte	Zdravotní stav	Výše příspěvku v Kč
Do 6	zdravé dítě	4 002	Do 6	zdravé dítě	4 500
Do 6	dlouhodobě nemocné	4 089	Do 6	stupeň závislosti I	4 650
Do 6	dlouhodobě zdravotně postižené	5 046	Do 6	stupeň závislosti II	5 500
Do 6	dlouhodobě těžce zdravotně postižené	5 394	Do 6	stupeň závislosti III	5 900
=	=	=	Do 6	stupeň závislosti IV	6 400
6 – 15	zdravé dítě	4 922	6 - 12	zdravé dítě	5 550
6 – 15	dlouhodobě nemocné	5 029	6 - 12	stupeň závislosti I	5 650
6 – 15	dlouhodobě zdravotně postižené	6 206	6 - 12	stupeň závislosti II	6 800
6 – 15	dlouhodobě těžce zdravotně postižené	6 634	6 - 12	stupeň závislosti III	7 250
=	=	=	6 - 12	stupeň závislosti IV	7 850
15 – 26	zdravé dítě	5 635	12 - 18	zdravé dítě	6 350
15 – 26	dlouhodobě nemocné	5 757	12 - 18	stupeň závislosti I	6 450
15 – 26	dlouhodobě zdravotně postižené	7 105	12 - 18	stupeň závislosti II	7 800
15 – 26	dlouhodobě těžce zdravotně postižené	7 595	12 - 18	stupeň závislosti III	8 300
=	=	=	12 - 18	stupeň závislosti IV	8 700
=	=	=	18- 26	zdravé dítě	6 600
=	=	=	18- 26	stupeň závislosti I	6 750
=	=	=	18- 26	stupeň závislosti II	8 100
=	=	=	18- 26	stupeň závislosti III	8 600
=	=	=	18- 26	stupeň závislosti IV	9 000

Zdroj: Vlastní výzkum (na základě důvodové zprávy novely zákona).